

YOKSULLUK NAFAKASI ARAşTIRMASI

(SOSYO-HUKUKİ BİR İNCELEME)

Kasım 2019 • Ankara

This project is funded by
the European Union

YOKSULLUK NAFAKASI ARAŞTIRMASI

(SOSYO-HUKUKİ BİR İNCELEME)

Kasım 2019 • Ankara

YOKSULLUK NAFKASI ARAşTIRMASI

(Sosyo-hukuki bir inceleme)

Yazar

F.Ceren Akçabay

Araştırma Koordinatörü ve Yayına Hazırlayan

Huriye Karabacak

"Normların Uygulanması, Zihniyetlerin Değiştirilmesi" programı kapsamında hazırlanan bu araştırma raporundan kaynak göstermek kaydıyla yararlanılabilir. Bu rapor, Kadın Dayanışma Vakfı'nın izni olmadan, kısmen de olsa, fotokopi vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

Ankara, Kasım 2019

Tasarım: Ceket Medya
www.ceketmedya.com

Baskı: şen Matbaa
Demirtepe-ANKARA
Sertifika No: 14251

"Bu yayın Avrupa Birliğinin finansal desteği ile üretilmiştir. Yayının içeriğinden sadece Kadın Dayanışma Vakfı sorumlu olup bu içerik herhangi bir biçimde Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir. Bu yayının içeriği BM Kadın Biriminin ve Yönetim Kurulunun ya da BM Üye Devletlerinin görüşlerini yansıtmamaktadır. Bu yayındaki tespitler bir ülkenin ya da toprağın, o topraktaki otoritelerin ya da sınırların yasal statüsü hakkında herhangi bir görüş ifade etmez. Metin resmi yayım standartları uyarınca gözden geçirilmemiştir ve BM Kadın Birimi birimi hatalardan sorumlu değildir."

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	5
I. Araştırmanın Kapsamı ve Metodu	7
II. Yoksulluk Nafakası Tartışması	10
A. Yoksulluk nafakasına süre sınırı getirilmesini önerenler	14
B. Yoksulluk nafakasında süre sınırına karşı çıkanlar	18
III. Yoksulluk Nafakasına İlişkin Mevzuat ve İctihatlar	23
A. Nafaka düzenlemeleri	23
1. Tedbir nafakası	25
2. İştirak nafakası (Çocuk bakım nafakası)	26
3. Yoksulluk nafakası	26
B. Yoksulluk nafakasına ilişkin hukuki tartışmalar	27
1. Yoksulluk nafakasının koşulları	28
2. Yoksulluk nafakasının miktarı	30
3. Yoksulluk nafakasının süresi	31
C. Yoksulluk nafakası ile tazminat arasındaki fark	33
IV. İstatistikler ve Araştırma Verileri	34
A. Toplumsal cinsiyet tartışması açısından genel istatistiki veriler	34
B. Türkiye’de boşanma oranları ve adli istatistikler	37
C. Yoksulluk nafakası araştırmasının kapsamı ve verileri	41
D. Yoksulluk nafakası araştırmasındaki karşılaştırmalı veriler ve dosya içerikleri	51
V. Değerlendirme	54
ÖNERİLER	60
KAYNAKÇA	62
EK (SORU FORMU)	66

SUNUŞ

Yoksulluk Nafakası Araştırması, Avrupa Birliği-Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) "Normların Uygulanması, Zihniyetlerin Değiştirilmesi" programı kapsamında "*Kadınların, Kadına Yönelik Şiddet ve Ayrımcılık Alanındaki Destek Hizmetleri Hakkında Bilgi Alma ve Bu Hizmetlere Erişme Haklarının Güçlendirilmesi*" Projesi çerçevesinde Kadın Dayanışma Vakfı tarafından yürütülmüş bir çalışmadır.

Kadın Dayanışma Vakfı 1993 yılında, kadına yönelik şiddet ve bu şiddetin temelindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etmek üzere kurulmuştur. Çalışmalarını dayanışma anlayışıyla, gönüllü kadınların destekleriyle ve feminist ilkelerle sürdüren Vakıf, bünyesindeki Kadın Danışma Merkezinde, şiddete maruz bırakılan kadınlara ücretsiz sosyal, hukuki ve psikolojik destek sunmaktadır.

Kadına yönelik şiddete maruz kalan kadınların, destek hizmetleri hakkındaki bilgi alma ve bu hizmetlere erişme haklarının güçlendirilmesi için planlanan bu Projede yürüttüğümüz "Yoksulluk Nafakası Araştırması" bir süredir kamuoyunu meşgul eden yoksulluk nafakası düzenlemelerine ilişkin tartışmalara ışık tutmak amacıyla yürütülmüştür. Araştırma ile yoksulluk nafakası konusunda yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olup olmadığı, yoksulluk nafakası ile ilgili uygulamada karşılaşılan sorunların neler olduğu ve nafaka talepli davalarda kadına yönelik şiddet olgusu inceleme konusu yapılmıştır.

Bu çalışmanın yürütülmesi için Vakıf gönüllü avukatları arasında bir çalışma grubu oluşturulmuş ve 11 ilde görülmüş nafaka talepli 140 adet nafaka ve boşanma dava dosyası incelenmiştir. Araştırmada kartopu ve örneklem teknikleri bir arada kullanılarak nitel ve nicel analiz yapılarak sonuçlar elde edilmiştir. Nafaka konusundaki tartışmalar, mevzuat ve doktrin ile konu ile ilgili araştırma ve verilere de raporda yer verilerek konu birden fazla yönüyle bütüncül bir şekilde incelenmiştir.

Hukuk uygulamasına ilişkin mevcut sorunların ve toplumsal gereksinimlerin ortaya konması ve kadınların adalete erişimleri ile eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi bakımından büyük önemi olan bu çalışmaya destek veren UN Women'a ve Nisan Kuyucu'ya, projenin koordinatörlüğünü yürüten Sibel Güneş'e, araştırmanın koordinatörlüğünü üstlenen ve raporu yayına hazırlayan Huriye Karabacak'a, raporun yazımını üstlenen F. Ceren Akçabay'a, araştırma verilerinin oluşmasına destek veren avukat arkadaşlarımız Nihan Erdoğan, Günçe Çetin, Tuğba Can, Serap Angay, Zekiye Karaca Boz, Candan Dumrul, Betül Çetin, Süheyla Oğuz, Merve Keskin, Ceren Kalay, Murat Kemal Gündüz, Sinem Coşkun, Evin Konuk, Zeliha Yurtoğlu, Mehmet Ali Çıra, Şahin Antakyalıoğlu, Deniz Aksoy, Aylin Onursev, Gülhan Keleş, Dilan Kunt, Seda Balkız, Aslıhan Nart, Stj. Av.Begüm Bayıral ve Stj. Av.Beyza Çakar'a, tartışmalara katkı sunan ve dayanışmayı büyüten tüm kadın örgütlerine teşekkür ediyoruz.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçların ülkemizde yargı reformları ve kadına yönelik şiddet konusunda çalışmalar yürüten kamu kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, uzmanlar ve gönüllü çalışanların çabalarına katkıda bulunmasını diliyoruz.

Kadın Dayanışma Vakfı

I. Araştırmanın Kapsamı ve Metodu

Yoksulluk Nafakası Araştırması kamuoyunu bir süredir meşgul eden yoksulluk nafakası tartişmalarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın eksenini belirleyen araştırma sorusu yoksulluk nafakası konusunda yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olup olmadığıdır. Bu bağlamda araştırmada yoksulluk nafakası ile ilgili uygulamada karşılaşılan sorunların neler olduğu ve nafaka talepli davalarda kadına yönelik şiddet olgusu inceleme konusu yapılmıştır.

Yoksulluk nafakası tartişmalarına katılan pek çok kurum ve yetkilinin de belirttiği gibi tartişmalar hukuk uygulamasına ilişkin mevcut sorunları ve toplumsal gereksinimleri ortaya koyacak sosyolojik verilerden azade olarak tekil örnekler çerçevesinde sürdürölmektedir. Oysa modern hukuk sistemlerinde hukuk reformları hazırlanırken yahut tüm toplumu kapsayan bağlayıcı düzenlemeler yapılırken sosyolojik veriler dikkate alınmakta mevcut düzenlemelerin etkililiğinin ölölmesi ile toplumsal ve hukuki sorunlara ilişkin yeni öneriler sosyo-hukuki araştırmalardan yararlanılarak yapılmaktadır.

Araştırmada yoksulluk nafakası, hukuk düzenlemelerini ve hukuk uygulamasını sosyo-hukuki araştırma konusu yapan disiplinlerarası bir sosyolojik kavrayış ile ele alınmaya çalışılmıştır. Sosyolojik kavrayış, hukuku sistemli ve ampirik şekilde toplumsal bir fenomen olarak yorumlanma gereğini belirterek üç temel ilke ile ilerler. Bu çerçevede öncelikle hukuk tamamen bir toplumsal fenomen olarak ele alınır. Bu açıdan hukuk toplumsal ilişkiler ağının içinde bir yaşam alanı olarak görölür. İkinci olarak toplumsal bir fenomen olarak hukuk ampirik şekilde anlaşılabilir. Hukuk idealleştirilmiş ya da soyutlanmış toplumsal koşullara göre değil, toplumun gerçek tarihi örüntülerinin devamlılığına ve çeşitliliğine ilişkin ayrıntılı bir araştırma ile incelenmelidir. Üçüncü ve son olarak ise ortaya çıkan bilgi izlenimci şekilde ya da anekdotlar halinde değil sistematik bir şekilde anlaşılmalıdır. Amaç özelden genele doğru bakış açısını derinleştirmektir. Sistematik kavrayış farklı özelliklerin geniş bir perspektifte ele alınması ve farklılıkların yarattığı zenginliği

geniş bir teorik zemine oturtmak bakımından gerekli görülmektedir.¹ Bu yaklaşımın bir sonucu olarak çoğu sosyo-hukuki araştırmanın gereksinimlerine uygun şekilde çalışmada yoksulluk nafakası başlığı karma araştırma metodu ile elde edilen çoklu veriler bir arada ele alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.²

Bu çalışmada 11 farklı ilde Aile/Asliye Hukuk Mahkemelerince görülmüş 140 adet (boşanma davası ile beraber ya da boşanma davası sonrası açılan) nafaka davası ile yardım nafakası dosyası incelenerek yoksulluk nafakası konusunda güncel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.³ Dava dosyası toplama sürecinde önce Kadın Dayanışma Vakfının gönüllü avukat ağı ile daha önce farklı çalışmalarda bir arada bulunduğu kadın avukatlara araştırmanın amacı, kapsamı ve metodu hakkında bilgi verilmiş, avukatlardan ellerindeki karara çıkmış ve kesinleşmiş nafaka dava dosyaları ile ilgili kişisel olmayan verileri (anonim kalmak kaydı ile) paylaşımları ve araştırmayı çevrelerindeki meslektaşlarına tanıtarak nafaka dosyaları ile ilgili bilgi paylaşımı talebini onlara da ulaştırmaları istenmiştir.

Nafaka dosyaları konusunda bilgi paylaşımında bulunmak isteyen avukatlarla Kadın Dayanışma Vakfı'nın gönüllü avukatları tarafından hazırlanan "Nafaka Davaları Dosya İnceleme Formu"⁴ paylaşılmış ve dosyalardaki bilgiler ışığında doldurulan formların Vakfa fiziki ve elektronik olarak ulaştırılması istenmiştir. Ankara, Adana, Antalya, Balıkesir, Çorum, Düzce, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Mersin ve Van'dan iki ay (Ağustos ve Eylül 2019) içinde Vakfa ulaşan 140 nafaka dava dosyasına ilişkin inceleme formlarında yer alan bilgiler sistematik bir

- 1 Roger Cotterrell, "Why Must Legal Ideas Be Interpreted Sociologically?", Journal of Law and Society 25(2), 1998, s. 171-192.
- 2 Lisa Webley, "Stumbling Blocks in Empirical Legal Research, Case Study Research, Law and Method, 2016, ss. 1-21; Felicity Bell, "Empirical Research in Law", Griffith Law Review, 2016, ss. 262-282.
- 3 Yoksulluk nafakası araştırmasında incelenen 140 dava dosyasının; 14'ü nafaka davası (nafakanın arttırılması, nafakanın kaldırılması, tedbir nafakası ve yardım nafakası davaları), 126 tanesi boşanma davası, 121 tanesi çekişmeli boşanma davası, 5 tanesi anlaşmalı boşanma davasıdır. 121 çekişmeli boşanma dosyasının 13 tanesi başta çekişmeli açılıp sonra anlaşmalı boşanmaya dönüşmüş, 5 anlaşmalı boşanma dosyasının ise 1 tanesi başta anlaşmalı olarak açılıp sonra çekişmeli boşanmaya dönüşmüştür. 14 nafaka dosyasından 2 tanesi kız çocuklarının babalarına karşı açtıkları yardım nafakası davalardır.
- 4 Araştırma kapsamında kullanılmak üzere Kadın Dayanışma Vakfı tarafından geliştirilen dosya inceleme formunu raporun ekinde bulabilirsiniz.

şekilde ve derinlemesine incelenmiş ve elde edilen veriler aynı zamanda SPSS programının 23. sürümü ile nicel analize tabi tutulmuştur. Analiz çıktıları lineer olmayıp yüzde ± 2 sapma gösterebilir.

Dolayısıyla araştırmanın merkezinde amaçlı ve kartopu örneklem teknikleri bir arada kullanılarak 11 farklı ilde karara bağlanmış 140 nafaka davası yer almaktadır. Bu dosyalar ikinci derecede doküman olarak sistematik ve derinlemesine incelenerek nitel araştırmanın konusu yapıldığı gibi elde edilen veriler nicel analizden de geçirilmiştir. Daha sonra ise elde edilen sonuçlar tablolar haline getirilerek araştırmacılar tarafından yorumlanmıştır. Ayrıca yeni düzenlemeye ilişkin TBMM ve çeşitli örgüt ve organizasyonlar tarafından kaleme alınan raporlar ve açıklamalar aracılığıyla politik araştırma gerçekleştirilmiştir. Yoksulluk nafakası konusundaki mevzuat ve içtihatlar taranarak doktrinel hukuk araştırması konusu yapılmış, tartışmanın gerçekleştiği toplumsal ve hukuki çerçevenin belirlenebilmesi için genel ve adli istatistiki verilere başvurularak söz konusu hukuki düzenleme toplumsal gerçeklik içinde birden fazla yönüyle sistematik bir araştırmanın konusu haline getirilmeye çalışılmıştır.

II. Yoksulluk Nafakası Tartışması

2002 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanununda (TMK) herhangi bir değişikliğe gidilmeye gerek görülmezsizin hatta TBMM komisyonlarında ve genel kurulunda herhangi bir tartışma olmaksızın aynen korunan⁵ yoksulluk nafakasına ilişkin düzenleme kamuoyunun gündemine ilk olarak hukuki bir tartışma olarak gelmiştir. Kestel Asliye Hukuk Mahkemesi 2011 yılında itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunarak düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olduğunu iddia etmiş; itirazın gerekçesini de "Nafakanın sürekli olması yükümlü kişiyi ömür boyu sürecek bir mali yükümlülük altına sokmakta, boşanmakla ortak hayatları biten kişileri birbirlerine sürekli olarak bağımlı kılmaktadır. Evlilik iki insan arasında sözleşme ile bir birliklilik kurmakta ve kan gibi doğal olamayan bir akrabalık tesis etmektedir. Boşanma ile bu birliklilik sona ermesine rağmen ömür boyu sürecek bir yükümlülük ile kişiler birbirlerine bağımlı kılınmaktadır." şeklinde açıklamıştır. Anayasa Mahkemesi ise yoksulluk nafakasını evlilik birliğinde eşler arasında geçerli olan dayanışma ve yardımlaşma yükümlülüğünün devamı olarak niteleyerek düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olmadığı kararına varmıştır.⁶

Ancak TBMM bünyesindeki Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonunun (Boşanma Komisyonu) 14 Mayıs 2016 tarihinde yayınladığı rapor yoksulluk nafakası tartışmasının yeniden başlamasına neden olmuştur.⁷ Raporda; ABD, Almanya,

5 TBMM 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 24.10.2001 tarihli 11. Görüşme Tutanakları, TBMM Tutanak Dergisi Cilt: 73, https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b011m.htm?TSPD_101_R0=08ffce-f486ab2000447c8d1a1714af4eb8b6295e6500474861b19400a15b76de4d4be3b0315b1ad508b-4de57ff143000c3a9d7ce1b620d2f0be605df264d5925eb2ef509f89d36a9635218304b4948b8c-9814156d1519e0b40dd3297cf619794 (erişim tarihi: 01.05.2019).

6 Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 2011/136 K. 2012/72, T.17.5.2012.

7 İnternet arama motorlarında Anayasa Mahkemesinin karar tarihi ile boşanma komisyonu raporunun yayınlandığı tarih olan 17.05.2012- 14.05.2016 tarih aralığı girilerek yapılan araştırmada, kamuoyuna yansıyan (basında ve sosyal medyada yer alan) herhangi bir tartışmaya rastlanamamıştır. Yoksulluk nafakasına ilişkin mevcut veriler hukuki bilgilendirme niteliğindedir. Bkz. <https://www.google.com/search?q=%22yoksulluk+nafakas%C4%B1%22&client=safari&rls=en&biw=1440&>

Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve İsviçre gibi gelişmiş ülkelerdeki düzenleme ve uygulamalara yer verilerek yoksulluk nafakasına süresiz olarak hükmedilmesinin, ödemeyi yapan taraf için orantısız bir ceza haline geldiği ve kadının güçlendirilmesini engellediği belirtilerek bu "bir sorun" olarak nitelendirilmiş ve yoksulluk nafakasının süre ile sınırlandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Komisyon yeni bir düzenleme yapılarak yoksulluk nafakasının süresi için bir üst sınır belirlenmesini ve yoksulluk nafakası alan eşin mağduriyeti tüm tebdirlere rağmen belirlenen süre sonunda hala devam ediyor ise yoksulluk nafakasının bir fon oluşturularak; bu fondan karşılanmasını önermektedir.⁸

Boşanma Komisyonunun kuruluş amacı aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen unsurların ortaya çıkarılması, boşanma olaylarının araştırılması ve aile kurumunun güçlendirilmesi olarak belirtilmektedir.⁹ Dolayısıyla Boşanma Komisyonunda yoksulluk nafakasına ilişkin olarak yapılan değerlendirme de bu perspektifle sınırlıdır.

Ancak boşanma olaylarının araştırması ve aile kurumun güçlendirilmesi konusunda nafaka önde gelen sorunlardan bir olmadığı gibi nafakaya ilişkin uygulamada birden çok sorun olmasına rağmen Boşanma Komisyonu yeni düzenleme konusunda yoksulluk nafakasını öne çıkarmıştır. Örneğin, raporu kaleme alırken komisyonun değerlendirmesine de konu edilen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının¹⁰ 2014 tarihli "Türkiye'de Boşanmanın Nedenleri" (TBN 2014) başlıklı araştırmasında türlerine ayrılmaksızın genel olarak nafakanın boşanmayı nasıl etkilediği araştırılmıştır. TBN

bih=837&sxsrf=ACYBGNSkgFzW6DQZA87c6waYs-_Ln_8Xtg%3A1569924823051&source=I-nt&tbbs=cd%3A1%2Ccd_min%3A17%2F5%2F2012%2Ccd_max%3A14%2F05%2F2016&tbm= (erişim tarihi: 01.10.2019).

8 Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (Boşanma Komisyonu Raporu), s. 83 ve 373. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf> (erişim tarihi: 01.05.2019).

9 Boşanma Komisyonu Raporu, s. xix.

10 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek önce "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" olarak adlandırılmış daha sonra ise 4 Ağustos 2018'de yayınlanan yeni bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlığın adı "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" olarak yeniden düzenlenmiştir. Ancak atıf yapılan raporlar döneminde bakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak anılmakta, raporlarda da bu şekilde geçmektedir. Bu nedenle çalışmada bu raporla atıfla Bakanlıktan bahsedildiğinde o dönemdeki isim kullanılmıştır.

2014 araştırmasına göre boşanma süreçlerinde nafaka konusu, kadınlar ve çocuk sahibi olanlar tarafından daha çok gündeme getirilmiştir. Araştırmada çocuklu kadınların talep ettikleri nafakanın çoğunlukla çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu, kendi geçimlerini sağlama amacıyla bu talepte daha nadir bulundukları gözlenmiştir.¹¹ Dolayısıyla boşanma sürecinde gündeme gelen nafaka türü büyük ölçüde iştirak nafakasıdır. Bununla birlikte, araştırmada nafaka uygulamasının boşanmış bireylerin en çok sıkıntılı olduğu hukuksal konulardan biri olduğu vurgulanmıştır. Ancak dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca gerçekleştirilen araştırmaya göre boşanma sürecindeki nafaka sorunu daha çok meblağ ve ödemeye ilişkindir. Araştırmada şu bilgilere yer verilmektedir:

"Tayin edilen nafakanın çoğu zaman ödenmiyor oluşu boşanmış kadınların altını çizdiği en önemli sorundur. Nafaka ödemelerinde yaşanan bu problemin, çoğunlukla boşanmış erkek bireylerin maddi durumlarının yeterli olmamasından ileri geldiği söylenebilir. Öte yandan bürokratik işleyiş içinde nafaka ödemelerinin herhangi bir kontrol mekanizmasına tabi tutulmayışı ve ödemekle yükümlü tarafa nafakayı ödemediği takdirde herhangi bir yaptırım uygulanmaması sorunların devam etmesinin sebebi olarak gözükmektedir (...) Tüm bunların yanında mahkeme tarafından belirlenen nafaka miktarı çoğu zaman gereksinimleri karşılamaktan ok uzak gözükmektedir. Velayetinin kadınlarda olduğu durumlarda, çocuklara yönelik verilen nafaka, aylık bazda çocukların giyinme, okul ve yiyecek masraflarını çok kısıtlı derecede karşılayabilmektedir."

Araştırmada nafaka konusundaki temel sorunun iki yönlü olduğuna dikkat çekilmiştir. Nafaka bedelleri belirlenirken hem ödemeyi yapan kişilerin hem de ihtiyaç sahibi kişilerin sosyo ekonomik durumları gözönünde bulundurulmamaktadır. Bireylerin nafaka ödemelerini gerçekleştirememesinin temel sebebi ekonomik olduğu gibi, mal varlıklarını mahkemeye az göstermeleri veya maaşlarını düşük

11 Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması 2014 (TBNA 2014), s. 143. Bkz https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/aile/79_turkiye_bosanma_nedenleri_arastirmasi_2014.pdf (erişim tarihi: 01.05.2019).

göstermeleri sebebiyle mahkemelerin kişilerin gelir düzeyi konusunda gerçek bilgiye sahip olmadığı durumlar söz konusudur.¹²

Bizzat Bakanlık tarafından yapılan ve 2002 yılı ve sonrasında boşanmış 18 yaş üstü bireyleri kapsayan büyük ölçekli bu araştırmanın verilerine rağmen, boşanma olaylarını araştıran komisyonun nafaka hakkında belirtilen sorunlarla ilişkisiz olmasına rağmen sadece yoksulluk nafakasına ilişkin öneriler getirmesi oldukça şaşırtıcıdır. Komisyonun raporunda yoksulluk nafakası bir boşanma sebebi olarak görülmemiş ancak "yapılan saha çalışmalarında" süresiz hükmedilen yoksulluk nafakasının orantısız bir ceza haline geldiğinin anlaşıldığı belirtilmiştir.¹³ Rapor incelendiğinde söz konusu saha araştırmalarının farklı bölgelerdeki 11 ilde yapılan incelemelerden ve Komisyona davet edilen kişilerin görüşlerinden oluştuğu görülmektedir. Raporun muhalefet şerhinde ise yapılan bu ziyaretler ve görüşülen uzmanların belirlenmesinde muhalefet partileri vekillerinin görüşlerinin dikkate alınmadığı belirtilmiştir.¹⁴ Rapor ve Komisyon tutanakları incelendiğinde yoksulluk nafakasına ilişkin şikayetlerin genel olarak "mağdur babalar" ve Düzce, Ordu, Trabzon ve Giresun'da görüşülen hakimler tarafından dile getirildiği ve bu hakimlerin tamamının Anayasa Mahkemesi kararına rağmen düzenlemenin kendilerine takdir hakkı tanımadığı şeklinde bir yoruma sahip olduğu görülmektedir.¹⁵

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Adalet Bakanlığının "Gündem Tartışmaları" kapsamında 10 Ekim 2018 tarihinde ortak gerçekleştirdiği "Nafaka Çalıştayı"nda da yoksulluk nafakasına ilişkin

12 TBNA 2014, s. 144.

13 Boşanma Komisyonu Raporu, s. 143.

14 Komisyona üye Halkların Demokratik Partisi (HDP) milletvekillerinin rapora yönelik olarak yayınladıkları şerhte, Boşanma Komisyonunun çalışmalarına yöneltilen en önemli eleştiri komisyonun gittiği illerin, ziyaret ettiği kurumların ve dinlediği uzmanların tespitinde demokratik bir işleyişin olmamasıdır. Şerhte komisyona davet edilen uzmanların, konunun farklı taraflarını kapsamaktan uzak kaldığı, örneğin Boşanmış İnsanlar ve Aileleri Platformu, Babasız Bırakılan Çocuklar, Çocuksuz Babalar Derneği, Boşanmış Babalar Platformu ve boşanmış babaların sorunları hakkında uzman davet edilmiş olmasına karşın, boşanmış bir annenin bile dinlenilmediği belirtilmiştir. Bkz. HDP adına Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu Muhalefet Şerhi, bkz. <https://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/muhalefesiherhi.pdf> (erişim tarihi: 03.05.2019).

15 Boşanma Komisyonu Raporu, s. 14-16, 34-46; Komisyon Tutanakları, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=1018 (erişim tarihi: 01.05.2019).

değerlendirmeler yapılmaya devam edilmiştir. Boşanma Komisyonu başkanı Ayşe Keşir, açılış konuşmalarının ardından Çalıştayda yaptığı konuşmada, komisyon çalışmaları sırasında hakimın verdiği "süresiz" nafakanın üç boşanma türünde mağduriyetlere yol açtığının iddia edildiğini belirtmiştir: "Birincisi, nikah olmasına rağmen fiili birlikteliğin gerçekleşmediği durumlardaki boşanma, ikincisi 3-6 aylık gibi kısa süreli evlilikler sonucu gerçekleşen boşanma, üçüncüsü eşit kusur durumunda gerçekleşen boşanma." Keşir'e göre bu durumlarda süresiz nafaka yükümlüsü olmak mağduriyet oluşturduğu gibi adalete de uygun değildir. Bu nedenle bu üç tür nafaka konusunda tarafsız ve hakkaniyete uygun yeni bir düzenleme talep edilmektedir.¹⁶ Çalıştaya davet edilen kadın örgütleri temsilcileri ise yoksulluk nafakasının kamuoyunun gündemine Boşanma Komisyonu raporu ile getirildiğini belirterek Çalıştay düzenlenirken de nafaka ödemekte olan ve ödemek istemeyen erkeklerin şikâyetlerinin esas alındığını ve Çalıştayda bu şikâyetler dışında yeni bir düzenlemenin gerekliliği için herhangi bir veri ortaya konmadığını savunmuşlardır.¹⁷

Raporun ve çalıştayın kamuoyuna yansımalarının ardından da yoksulluk nafakası tartışması sürmüş ve teklif edilen düzenleme önerileri pek çok farklı perspektiften yeniden ele alınmıştır. Kamuoyunda var olan tartışmada öne sürülen iddia ve talepler en geniş hatları ikiye ayrılarak incelenebilecek niteliktedir.

A. Yoksulluk nafakasına süre sınırı getirilmesini önerenler

Boşanma Komisyonu üyeleri gibi, yeni bir düzenlemeyle yoksulluk nafakasına süre sınırı getirilmesi gerektiğini savunanlar mevcut haliyle yoksulluk nafakasını "ömür boyu nafaka" olarak nitelendirmektedirler. Örneğin, Bilge Kadın Araştırma Merkezi'nin (BİLKA) Mayıs 2018 tarihinde yayınladığı rapora göre, "Ömür boyu nafaka kaldırılmalıdır. Nafakanın bir süresi olmalı veya toplu nafaka uygulaması genişletilmelidir. Nafakanın tutarı ve süresi hakkaniyete uygun olarak; yaş, evlilik süresi,

16 Çalıştay'ın kısa özeti için bkz. <http://www.hazardernegi.org/gundem-tartismalari-nafaka-sistemi-calistayi/> (erişim tarihi: 01.10.2019).

17 Çalıştay'a yönelik kadın örgütlerinden temsilcilerin değerlendirmeleri için bkz. <http://www.sivilsayfalar.org/2018/10/16/gundem-bulusmalarinda-gundem-nafaka-mi-istanbul-sozlesmesi-mi/> (erişim tarihi: 01.10.2019).

çocuk sayısı, gelir durumu, şiddetin süresi ve ağırlığı, kusur oranı gibi kriterlere göre belirlenmelidir... Nafaka alacaklısı süre sonunda yoksulluğa düşecek olursa M.K. hükümlerine göre zaten her zaman için akrabalarına karşı yardım nafakası davası açabilecektir (M.K. 364 vd.). Dava açabileceği akrabasının olmaması durumunda ise sosyal devlet ilkesi gereği devlet her zaman için muhtaç vatandaşlarına sahip çıkmakla mükelleftir.”¹⁸

İstanbul Aydın Üniversitesi ile Boşanmış İnsanlar ve Aile Platformu Sivil İnisiyatifi (BİAP) işbirliğiyle düzenlenen “Süresiz Nafakaya Adil Çözüm” sempozyumunda benzer bir yaklaşım ile TMK’nın 175’inci maddesinin yeniden ele alınarak nafakanın süreli hale getirilmesi gerektiği, bu süre belirlenirken de evlilik süresi, tarafların kusur durumu ve yaşları gibi kriterlere bakılması görüşü savunulmuştur.¹⁹ İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekan Vekili Prof. Dr. Erol Ulusoy sempozyumda yaptığı konuşmada, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte uygulanmaya başlanan 100 günlük icraat programında süresiz nafakanın adil bir hale getirileceğinin duyurulduğunu ve kendilerinin de bu çözüme katkıda bulunmak istediklerini söyleyerek görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Öncelikle sadece resmi nikaha değil, evlilik birliğinin kurulup kurulmadığına bakılması gerekiyor. İkincisi evliliğin süresi, gerçekten bir evlilik birliği kurulup, aynı çatı altında yaşayıp, aynı odayı paylaşma eylemleri ne kadar sürdü, buna da bakmak gerekiyor. Medeni Kanunumuza göre iki taraf eşit kusurlu dahi olsa yoksulluğa düşen taraf yoksulluk nafakası alabilir. İki taraf da boşanmada eşit kusurlu ama bir taraf boşandığı için yoksulluğa düştü diye ömür boyu nafaka alacak. Burada da adil olmayan bir yasal düzenleme var. Bir diğer husus ise yoksulluğun belirlenmesi. Evlenmeden önceki mali durum ile boşandıktan sonraki durum arasında ne kadar bir değişiklik olabilir. Ancak bu kişi yoksulluğa düştü diye gösteriliyor. Boşanmadan önceki maddi koşullar ile sonraki koşulları karşılaştırılmalıdır. Bir diğer dikkat edilmesi gereken husus ise çocuk olup olmadığıdır. Bu da elbette yoksulluk nafakasının süresinin belirlenmesinde önem arz eder.”²⁰

18 08 Ekim 2018 tarihli BİLKA Nafaka Raporu, http://www.bilka.org.tr/nafaka-raporu_7181.html (erişim tarihi: 01.10.2019).

19 10 Ekim 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi haberi, <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/merkez/suresiz-nafaka-raporu-calistaya-sunulacak-40982890> (erişim tarihi: 01.10.2019).

20 Aydın Üniversitesi Web Sitesi, https://www.aydin.edu.tr/haberler/Pages/suresiz_nafaka_magdurlarinin_gozu_bakanlikta.aspx (erişim tarihi: 01.10.2019).

Kadın ve Demokrasi Derneği'nin (KADEM) yayınladığı hukuki değerlendirmeye göre ise nafaka kararlarında tarafların durumuna göre süre tayin edilmesinin mevcut kanuna göre mümkün olduğu belirtilerek hâlihazırda süren nafaka tartışmalarını sonlandırmak için, Yargıtay'ın görüş değişikliği yapması yeterlidir. Ancak yine aynı değerlendirmede, Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin görüş değiştirmemesi halinde, yeni bir düzenleme yapılarak nafaka ödeme süresiyle evlilik süresi arasında orantı kurulması gerektiği belirtilmiştir. Değerlendirmede yer alan öneriye göre bu orantı, yapılacak yeni bir düzenlemede nafaka alacaklısının ihtiyacı halinde, kısa süreli evliliklerde en az 2 yıl nafaka, nafaka alacaklısının ihtiyacının devam etmesi halinde ise en fazla evlilik süresi kadar süre boyunca nafaka öngörülmesi ile sağlanabilir.²¹

Ancak KADEM'in bir yandan yeni bir düzenleme için ayrıntılı bir öneri içeren diğer yandan ise sorunun aslında Yargıtay içtihadının değişmesi ile çözülebileceğini ifade eden değerlendirmesi, yoksulluk nafakasına süre sınırı getirilmesini savunan kimi çevrelerin de tepkisini çekmiştir. Bu tepkilerden biri BiAP'tan (Boşanmış İnsanlar ve Aile Platformu Sivil İnisiyatifi) gelmiştir. BiAP'ın dört yıldır yoksulluk nafakasını gündeme getirmek için sosyal medya üzerinden örgütlenen bir platform olduğunu belirten platform başkanı, "insan ve aileden taraf olarak (...) kadını acizleştiren, nikâhsız yaşama ve kayıtsız çalışmaya iten, defalarca tekrarlanan hapis cezalarıyla taraflar arasında ömür boyu nefrete neden olan, evlilikten soğutucu, aile yapısını çökerten" düzenleme ile mücadele ettiklerini belirtmektedir.²²

BiAP başkanına göre, "Eşit kusurlu insanın ömür boyu nafaka mahkumu yapılması (...) bir vehamettir." Yine BiAP başkanına göre, tedbir nafakası süreçlerinin yıllar alması, bekleme süresinin 3 yıl olması büyük sorunlara neden olmaktadır. Nafakanın iptali için gereken koşulların sağlanması sanıldığı kadar basit değildir. Taraflardan biri ölmedikçe, kadın asgari ücret üzeri refah seviyesine kavuşmadıkça, evlenmedikçe ve ahlaksız hayat yaşadığı kanıtlanmadıkça nafaka iptali mümkün değildir. Ayrıca BiAP başkanı, KADEM'in raporunda, sorunun Yargıtay 2. Hukuk

21 KADEM Nafaka Tartışmalarına İlişkin Hukuki Değerlendirme, <http://kadem.org.tr/nafaka-tartismalarina-iliskin-hukuki-degerlendirme/> (erişim tarihi: 01.10.2019).

22 9 Ekim 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi haberi, bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/nafakada-tavan-calistayi-40981956> (erişim tarihi: 01.10.2019).

Dairesi tarafından içtihatla çözülebileceğinin belirtildiğini; ancak sorun içtihatla çözümlenebilecek olsaydı Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanının yıllardır yeni bir düzenleme ile süre sınırının belirlenmesi ve süresiz ibaresinin kaldırılarak maksimum beş yıla sınırlandırılması gerektiğini dile getirmeyeceğini belirtmiştir. BİAP'ın önerisi ise yoksulluk nafakası için 1-5 yıl arası sınır konulması ve bu çerçevede içinde süre belirlenirken evlilik süresi, yaş, sağlık, çocuk olup olmadığı, kusur, mesleki eğitim gibi koşullara bakılması yönündedir. Süre sonunda gerçekten mağduriyet devam ediyorsa nafaka yükümlülüğünü sosyal devletin üstlenmesi hakkaniyetli olacaktır.²³

BİAP başkanı tarafından da ifade edildiği gibi yoksulluk nafakası süresi hakkında düzenleme gerekliliği olduğunu savunan en önemli isim boşanma davalarının temyiz incelemesini yapan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı Ömer Uğur Gençcan'dır. Hakim Gençcan Boşanma Komisyonu'na davet edildiğinde yaptığı açıklamalarda eşit kusur hallerinde ömür boyu yoksulluk nafakası verilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir.²⁴ Ancak Gençcan TMK'daki süresiz nafaka düzenlemesinin emredici olduğunu ve konuyla ilgili olarak hakime herhangi bir takdir yetkisinin tanınmamış olduğunu kabul etmektedir. Karabük Barosu'nda yapılan meslek içi eğitim seminerindeki açıklamaları basına yansıyan Gençcan, Türkiye'de yoksulluk nafakasının 1988 yılına kadar bir yıl verildiğini belirterek şu değerlendirmeleri yapmıştır:

"2'nci Özal hükümetinde bayram değil seyran değil 3444 sayılı yasa ile bunu süresiz hale getirdiler. 'Kadınlara yazık değil mi' 80 senedir böyleydi. Şimdi yeniden süreye dönülme çalışmaları var. 'Kadınların kazanılmış haklarını alıyorsunuz' deniliyor. Ya siz erkeklerin 80 senelik kazanılmış hakkını aldınız elinden. O zaman hiç cümle yoktu. Ben hakimim ben doğruyu söyleyeceğim. Ben vicdanıma göre karar vereceğim. Bayram değil seyran değil süresize çevirdiler. Şimdi şefkatle bazı bildirimleri yayınlayanlar var. 'Süresiz olduğu doğru değil' Sanki biz kandırıyoruz. Süresiz olmadığı hal tabii ki var. 'Adam ölünce alamıyor. Tabii ki

23 27 Nisan 2019 tarihli Yeni Akit Gazetesi Röportajı, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/suresiz-nafaka-zulmu-hakkinda-sert-sozler-bu-kanunlarla-aileyi-bir-arada-tutmak-mumkun-degil-727436.html> (erişim tarihi: 01.10.2019).

24 Boşanma Komisyonu Raporu, s. 22.

alamayacaksın. Rahmetlinin mirasçısı sana mı verecek? Bak gördün mü sürelî işte. Ölünce bitiyor. E tabii ki bitecek canım. Yeniden evlenince bitiyor. E tabii ki bitecek. Sen elin adamıyla evlen bende sana ödemeye devam edeyim."

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı sıfatıyla yaptığı bu değerlendirme hukuk dışı niteliğiyle özellikle hakimlerin tarafsızlığı çerçevesinde eleştiri konusu olmuş ve yoksulluk nafakası tartışmasının kamuoyunda daha büyük ilgi çekmesini sağlamıştır.²⁵

B. Yoksulluk nafakasında süre sınırına karşı çıkanlar

Bu süreçte basına yansıyan yoksulluk nafakasının sürelî hale getirilmesi için yasal düzenleme yapılacağı yönündeki hazırlıklar, kadın örgütleri ve baroların tepkisine neden olmuştur. Eşitlik İzleme Kadın Grubu (EŞİTİZ), Filmör Kadın Kooperatifi, Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği, Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV), Kadınlara Hukuk Destek Merkez Derneği (KAHDEM) ve Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın aralarında bulunduğu kadın örgütleri konu hakkında hazırladıkları metin ile kadınların nafaka hakkına dokunulmaması çağrısında bulunmuştur. Söz konusu metinde yoksulluk nafakası hakkında kamuoyuna aksettirilen bilgilerin yanıltıcı olduğu; mevcut düzenlemede yoksulluk nafakasının süresiz olmadığı; nafaka ödeyen kişinin koşullarının değişmesi halinde nafakanın kesilmesinin talep edebildiği, mahkemeler tarafından takdir edilen nafakaların da yoksulluğu giderecek bir miktarda olmadığı belirtilmiştir. Kadın örgütlerine göre, ev içinde ücretsiz emek sarf ettikleri için çalışma hayatına katılamayan kadınların nafaka hakkına sınırlama getirmek Türkiye'de giderek artan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirecek; kadınlara yönelik şiddeti artıracak ve kadınların boşanma kararı almalarını zorlaştırarak büyük hak ihlallerine neden olacaktır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin

25 Gençcan'ın yoksulluk nafakası hakkındaki ifadelerinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 36 çerçevesinde yargılama sürecinin tarafsızlığını zedeleyip zedelediğine ilişkin olarak da bir tartışma mevcuttur. 108 örgütten kurulu Şiddete Son Platformun bu konuda yaptığı basın açıklaması için bkz. "Kadınların Nafaka Hakkını Yok Sayan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı Ömer Uğur Gençcan Derhal İstifa Etmelidir; Etmeyorsa Görevden Alınmalıdır!" 20.02.2019 tarihli Basın Açıklaması, <https://www.morcati.org.tr/tr/489-kadinlarin-nafaka-hakmini-yok-sayan-yargitay-2-hukuk-dairesi-baskani-omer-ugur-genccan-derhal-istifa-etmelidir-etmiyorsa-gorevden-alinmalidir> (erişim tarihi: 01.10.2019).

neden olduğu mağduriyetlerin çözümü, kadınların yıllarca mücadele ederek kazandığı hakların her fırsatta geri alınmasıyla değil, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Aynı açıklamada, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin göz ardı edilip konunun doğrudan muhatabı olan kadın örgütlerini dahil etmeksizin atılan adımların kaygı ile karşılandığı belirtilmiş ve devletin görevinin toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken sosyal politikalar üretmek; ücretsiz ve kaliteli bakım hizmetlerini sağlamak ve kadınlara yönelik kaliteli eğitim ve iş fırsatları yaratmak olduğu vurgulanmıştır.²⁶ Bu açıklamadan sonra Türkiye'nin her şehrinden ve her kesiminden toplam 161 kadın örgütü ortak bir nafaka hakkı çalışma grubu oluşturmuş ve nafaka hakkına dokunulmaması çağrısı ile kamuoyuna ve siyasi partilere yönelik çeşitli çalışmalar ile kampanyalar düzenlemeye başlamıştır. Nafakahakkinadokunma.com²⁷ adresi üzerinden 10 günde 10 bini aşkın kadın imza vermiştir.

Benzer bir şekilde kadın ve toplum üzerine çalışmalar yapan Hazar Derneği, 21 sivil toplum örgütü tarafından desteklenen ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri, hukukçular, milletvekilleri, sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerine başvurarak yapılan yoksulluk nafakası araştırmalarının sonuçlarını kamuoyuyla paylaşarak ilgili düzenlemenin değiştirilmesinin ya da buna yeni bir ibare eklenmesinin gerekli olmadığını ve mevcut haliyle yasanın hakimlere geniş takdir yetkisi bıraktığını belirtmiştir. Hazar Derneği yaptığı araştırmalarda oluşturulacak yeni içtihatlarla konunun çözüme kavuşturulmasının mümkün olduğunu tespit ettiklerini belirterek boşanma kararlarında toplumda hala dezavantajlı konumda bulunan kadına pozitif ayrımcılık yapmanın adaletin bir gereği olduğunu dile getirmektedir.²⁸

Diğer yandan, sırasıyla Ankara, İzmir ve İstanbul Baroları da yaptıkları çalışmalar ile yoksulluk nafakası konusunda yapılan tartışmaya katılmıştır. Üç büyük baro yaptıkları çalıştaylarda ve basın

26 Yoksulluk nafakası konusunda yapılan 09.10.2018 tarihli ve "KADINLARIN NAFKA HAKKINA DOKUNMAYIN !" başlıklı basın açıklaması için bkz. <https://www.morcati.org.tr/tr/474-kadinlarin-nafaka-hakkina-dokunmayin> (erişim tarihi: 03.10.2019).

27 Ayrıntılı bilgi için bkz. Bkz. nafakahakkinadokunma.com (erişim tarihi: 03.10.2019).

28 20 Şubat 2019 tarihli Milliyet Gazetesi haberi, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/hazar-derneginden-suresiz-nafaka-arastirmasi-2830781> (erişim tarihi: 03.10.2019).

açıklamalarında yoksulluk nafakasının süreli hale getirilmesine karşı olduklarını belirterek bu konuda sürdürülen çalışmalardan kaygı duyduklarını ifade etmiştir. İzmir ve Ankara Barolarında yapılan nafaka çalıştaylarının sonuç bildirgelerinde ve İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin basın açıklamasında dile getirilen gerekçeler büyük ölçüde ortaktır. Barolar, nafaka tartışmasının kamuoyunun önüne birkaç günlük evlilikten kaynaklı ömür boyu nafaka ödendiği şeklindeki tekil mağduriyet iddiaları ile geldiğini ancak bu iddiaların yasal düzenleme talebinin dayanağı olabilmesi için gerekli bilimsel çalışma, araştırma veya veriden yoksun olduğunu belirtmektedir. Önemli bir dosya sayısına sahip bu barolar, iddiaların aksine kendilerine başvuran çok sayıda kadının şiddetten kurtulmak için nafaka ve tazminat dahi talep etmediklerini, sadece boşanma talepli davalar açıldığını; nafaka talepli açılan davaların çoğunda nafaka talep edilse dahi bağlanan nafaka miktarlarının çok düşük olduğunu ve nafaka bağlansa bile tahsil edilemediğini vurgulamıştır. Barolara göre, TMK'nın 175. maddesinde düzenlenmiş olan nafaka konusunda ne yazık ki kamuoyu yanlış bilgilendirilmekte ve yoksulluk nafakası bilinçli olarak iştirak nafakası ile karıştırılmaktadır. Yoksulluk nafakası süresiz olmadığı gibi kanunda nafakanın kaldırılması koşulları düzenlenmiştir. Koşulların oluşması durumunda çoğunlukla yoksulluk nafakası tamamen kaldırılmaktadır. Baroların yaptıkları açıklamalarda vurguladıkları diğer bir husus, nafaka tartışmaları sırasında verilen uluslararası örneklerin objektif ve doğru bilgiler içermiyor oluşudur. Kadın erkek eşitliği, cinsiyet politikaları, kadın işsizliği ve yoksulluğu açısından ülkelerin durumu, ülkelere ilişkin özgünlükler gözetilmeden yapılan kıyaslamalar bilimsel değildir. Barolar; bu ve benzeri manipüle edici açıklamaların kamu görevi yürüten yetkili kişiler tarafından yapıldığına hatta yüksek yargı organı temsilcilerinin dahi konuya yönlendirici yorumlarla taraf olduğuna dikkat çekerek; önerilen süreli yoksulluk nafakası düzenlemesinin konuya ilişkin mevcut Anayasa Mahkemesi kararı başta olmak Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) ve Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İç Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesine (İstanbul Sözleşmesi) aykırı olacağını belirtmişlerdir. Üç baronun ortaklaştığı bir diğer husus ise üzerinde çalışma yapılması gereken asıl konunun şiddet, yoksulluk, eşitsizlik gibi kadınların yaşadığı

ciddi sorunlar olduğudur. Bu nedenle, sosyal devlet ve kadınlar için sosyal güvenlik mekanizmaları çok sınırlı olmasına rağmen nafakayı sınırlamak, kadınların boşanma ile düşecekleri yoksullukla onları başbaşa bırakmak anlamına gelecektir.²⁹

Türkiye Barolar Birliği Kadın Hukuku Komisyonunun (TÜBAKKOM) 30 Temmuz 2019 tarihinde yaptığı Nafaka Çalıştayı'nda da Ankara, İstanbul ve İzmir Barolarının yoksulluk nafakası üzerine dile getirdiği görüşlerin tamamı yeniden vurgulanarak nafaka yükümlülüğünün sosyal devlet ilkesine ve önceki evlilik birliği sebebiyle var olan dayanışma yükümlülüğüne dayandığına, fon veya sosyal yardımın nafakanın alternatifi olmadığına dikkat çekilmiştir. Nafaka yükümlülüğü, hangi ilişkiden kaynaklarsa kaynaklansın kusurdan bağımsızdır. Zira nafakanın temelinde hukuka aykırı fiil değil; bakma veya dayanışma yükümlülüğü vardır. Çalıştay sonuç bildirgesinde yasada süresiz istenebilen tek nafakanın yoksulluk nafakası olmadığı, yardım nafakasının da süresiz istenebildiği ancak sadece yoksulluk nafakası talebinin zaman aşımına tabi olduğunun altı çizilmiştir. Bu nedenle, nafaka yükümlüsünün görece geçici bir süre için ödemediği güçsüzlüğe düşmesi halinde nafakanın kaldırılması nafakanın bir daha istenememesine, bağlanmamasına yol açacaktır. TÜBAKKOM Nafaka Çalıştayı'nda ayrıca, uygulamaya ilişkin sorunların çözümlerinin TMK'da mevcut olduğu belirtilmiştir. Hakkın kötüye kullanılması TMK 2. madde ile yasaklanmıştır, ispatı halinde hâkim buna dayanarak nafakayı kaldırma yetkisine sahiptir. Bildirgede Türkiye'de nafaka konusunda asıl sorunun nafaka alacaklılarının nafakayı tahsil edememesi ve nafakanın kaldırılma nedenlerinden olan haysiyetsiz yaşam sürmenin Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından cinsiyetçi ahlak kalıpları ile yorumlanması olduğu belirtilmiştir.³⁰

29 12 Ocak 2019 tarihli Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi "Tüm Yönleriyle Nafaka Çalıştayı" sonuç bildirgesi için bkz. <http://www.ankarabarusu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?DUYURU&=2361>; 23 Şubat 2019 tarihli İzmir Barosu Danışma ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Nafaka Çalıştayı Sonuç Bildirgesi için bkz. <https://www.izmirbarosu.org.tr/HaberDetay/1484/nafaka-calistayi-sonuc-bildirgesi>; 14 Mayıs 2019 tarihli ve "Yoksulluk Nafakasında Yeni Bir Yasal Düzenlemeye İhtiyaç Yoktur" başlıklı basın açıklaması için bkz. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=14590&Desc=Yoksulluk-Nafakasinda-Yeni-Bir-Yasal-Duzenlemeye-Ihtiyaç-Yoktur> (erişim tarihi: 03.10.2019).

30 30 Temmuz 2019 tarihli TÜBAKKOM Nafaka Çalıştayı Sonuç Bildirgesi için bkz. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tubakkom-nafaka-calistayi-sonuc-bildirgesi-80777> (erişim tarihi: 03.10.2019).

Kadın örgütleri ve barolar dışında, nafaka konusunda gündeme getirilen tartışmalar üzerine, aralarında Ümit Boyner, Latife Tekin, Zuhale Olcay, Müjde Ar, Leman Sam, Nesrin Nas, Hazal Kaya, Feride Acar, Ufuk Tarhan gibi isimlerin de yer aldığı, farklı çalışma alanlarından 100 tanınmış kadın da bir metin yayınlayarak yoksulluk nafakasının süreli hale getirilmesi ve çeşitli kriterlerle sınırlandırılmasına yönelik talepler karşısındaki kaygılarını kamuoyu ile paylaşmışlardır. Bu metinde de Türkiye’de kadınların eğitim ve istihdam konusunda erkeklerle eşit koşullarda olmadığı ve kadına yönelik şiddet olaylarının fazlalığına dikkat çekilerek nafaka hakkına yönelik süren itiraz, çocukların velayeti, yasal mal rejimi, kadının boşanma ve miras hakkı, kadını şiddetten koruyan 6284 sayılı kanun ve İstanbul Sözleşmesi’ne karşı yürütülen kampanyaların kaygı ile izlendiği aktarılmıştır.³¹

31 12 Haziran 2019 tarihli Gazete Duvar haberi, <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/06/12/100-imzali-bildiri-kadinlarin-nafaka-hakkina-dokunmayin/> (erişim tarihi: 03.10.2019).

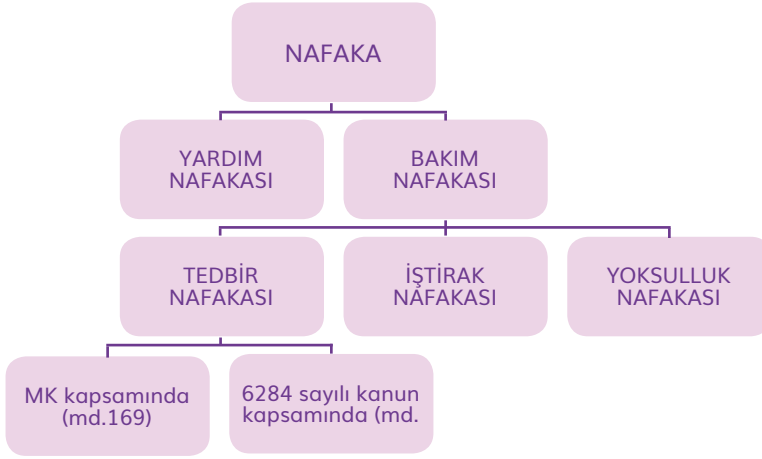
III. Yoksulluk Nafakasına İlişkin Mevzuat ve İçtihatlar

Nafaka ile ilgili düzenlemeler Medeni Kanunumuzda (TMK) dağınık bir şekilde, değişik başlıklar altında, değişik bölüm ve değişik ayrımlarda yer alır. Örneğin; TMK 169, 196, 197, 175, 178, 182, 304, 364, 366 maddeleri ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine İlişkin Kanunun 18. maddesi nafakayla ilgilidir. Nafaka tek bir hüküm altında düzenlenmediği gibi nafakanın çeşitli türleri mevcuttur. Bu durum nafaka tartışmasında karışıklıklara neden olmakta, talep edilen yeni düzenlemeler ve değişiklikler konusunda da hataya düşülmesine yol açmaktadır. Bu nedenle yoksulluk nafakasına ilişkin düzenlemeler ele alınmadan önce TMK'da yer alan diğer nafaka türlerinin neler olduğuna bakmak ve yoksulluk nafakasının diğer nafaka türlerinden farkına işaret etmek gerekmektedir.

A. Nafaka düzenlemeleri

Nafaka maddi anlamda zorluğa ve yoksulluğa düşecek bir kişinin kendisi ya da çocuklarının geçimi için yakınlarından dava yoluyla talep edeceği paradır. Tazminat yahut ceza niteliği taşımaz. Hukuk düzenlemeleri içinde nafakaya yer verilmesinin amacı aile bireylerinin özellikle kadın ve çocukların barınma yani konut ya da benzeri bir yere yerleştirilmeleri, beslenme, giyinme, sağlık, eğitim, ulaşım ve diğer sosyal gereksinimlerinin karşılanması, maddi ve manevi kişiliklerinin geliştirilmesidir.

Medeni Kanunumuza göre nafaka, yardım nafakası ve bakım nafakası olarak ikiye ayrılmaktadır. Yardım nafakası, herkesin yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üst soyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka verme yükümlülüğünü ifade ederken bakım nafakası, doğum, evlenme ve boşanma gibi olgularla ilgili nafaka yükümlülüklerini içermektedir. Bakım nafakası; tedbir nafakası, yoksulluk nafakası ve iştirak nafakası olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmaktadır.

Tablo 1 (TMK Nafaka Şeması)

Nafaka türlerinden biri olan yardım nafakası TMK'nın 364-366. maddelerinde aile başlığı altında bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre herkes, yardım etmediği takdirde yoksulluğa düşecek olan üstsoyu ve altsoyu ile kardeşlerine nafaka vermekle yükümlüdür. Dolayısıyla herhangi bir kişi, dava açarak yakınlarından yardım nafakası talep edebilir. Nafaka davası, mirasçılıktaki sıra göz önünde tutularak açılır. Dava, davacının geçinmesi için gerekli ve karşı tarafın malî gücüne uygun bir yardım isteminden ibarettir.

TMK'da boşanma başlığı altında düzenlenen bakım nafakası ise evlenme ve çocuk sahibi olma sonucunda eşlerin birbirlerine ve çocuklarına karşı sorumluluklarının sonucudur. Anayasa ve kanunlarda mevcut olan kadın-erkek eşitliği ilkesinin bir gereği olarak nafaka yükümlülüğü konusunda cinsiyetler arasında herhangi bir ayırım gözetilmemektedir.³² Boşanma davası öncesinde, sırasında ve sonrasında hem kadın hem de erkek eş karşı taraftan bakım nafakası talep edebilir. Üç tür bakım nafakası bulunmaktadır. Bunlar; tedbir nafakası, iştirak nafakası (çocuk bakım nafakası) ve yoksulluk nafakasıdır.

32 Bilindiği gibi, mevcut TMK'nın 2002 yılında yürürlüğe girmesiyle Anayasa'da mevcut bulunan kadın ve erkeklerin eşitliği ilkesi aile yaşamı bakımından da uygulanmaya başlanmıştır.

1. Tedbir nafakası

Tedbir nafakası TMK'nın 169. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, boşanma veya ayrılık davası açılınca hakim, davanın devamı süresince gerekli olan, özellikle eşlerin barınmasına, geçimine, eşlerin mallarının yönetimine ve çocukların bakım ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri resen alır. Tedbir nafakasına, hakim, resen yani talep olmasa dahi hükmedebilir. Hakim dava devam ederken, taraflardan geçim yönünde sıkıntısı bulunan tarafa ve çocuklara tedbir nafakasına hükmedebilir. Tarafların kusurlu ya da kusursuz olmasının tedbir nafakasına hükmedilmesi açısından herhangi bir önemi yoktur. Bu karar, mahkeme tarafından ara karar olarak yani yargılama bitmeden önce verilir. Ödenmediği takdirde icra takibi aracılığı ile tahsil edilebilir. Tedbir nafakası, dava süresince devam edebilir. Yine TMK'nın 195. maddesi çerçevesinde evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi veya evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşülmesi halinde açılan davada hakim tedbir nafakasına hükmedebilir.

TMK dışında 6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine İlişkin Kanunun 18. maddesine göre de şiddet mağduruna koruma amaçlı tedbir nafakası bağlanabilmektedir. 6284 sayılı Kanunun 5. maddesinin (4) numaralı fıkrasına göre TMK çerçevesinde herhangi bir nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla şiddet uygulayan aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise hakim şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak resen tedbir nafakasına hükmedebilir. Kanunun "Nafaka" kenar başlıklı 18. maddesinde konunun önemi ve nafakanın tahsil zorluğu nedeniyle bu nafakanın tahsiline ilişkin ayrı bir usul benimsenerek konu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.³³

³³ Bu düzenlemeye göre, verilen nafaka kararı alacaklısının ve borçlusunun yerleşim yeri icra müdürlüğüne resen gönderilir ve nafaka ödemekle yükümlü olan kişinin Sosyal Güvenlik Kurumu ile bağlantısı varsa, korunan kişinin başvurusu aranmaksızın nafaka, ilgilinin aylık maaş ya da ücretinden icra müdürlüğü tarafından tahsil edilir. İcra müdürlüklerinin nafakanın tahsiline ilişkin posta giderleri Cumhuriyet Başsavcılığı'nın suçüstü ödeneği ile ödenir.

2. İştirak nafakası (Çocuk bakım nafakası)

İştirak nafakası, velayet hakkı kendisine bırakılmayan yahut ortak velayete sahip olsa da çocuğun bakımını üstlenmeyen eşin diğer eşe çocuğun bakımı ve eğitim giderleri için mali gücü oranında yaptığı katkıdır. TMK. 182. maddeye göre, velayetin kullanılması kendisine verilmeyen eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Hakim, istem halinde irat biçiminde yani düzenli bir gelir olarak ödenmesine karar verilen bu giderlerin gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.

Evlilik birliğinde eşlerin çocukların bakımına ve yetiştirilmesine birlikte özen göstermek yükümlülüğü vardır. Bu özen yükümlülüğünün çocuğun yüksek yararına uygun olarak yerine getirilmesi gereklidir. Bu nedenle iştirak nafakası talep olmasa dahi hakimın hükmedebileceği bir bakım nafakası türüdür.

İştirak nafakasının süresi, TMK madde 328'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre anne ve babanın bakım borcu çocuğun ergin olmasına kadar devam eder.³⁴ İştirak nafakasında tedbir nafakasından farklı olarak anne veya babanın çocuğun bütün masraflarına katılması gerekmez; sadece hâkimin nafaka yükümlüsünün ekonomik ve sosyal şartlarına göre takdir edeceği bir miktarda masraflar bakımından yükümlülük söz konusu olur. İştirak nafakası özelliği gereği sadece "irat" şeklinde karara bağlanır. Ödenmediği takdirde icra takibi aracılığı ile tahsil edilebilir.

3. Yoksulluk nafakası

Kanun koyucu eşler arasındaki bakım ve yardım yükümlülüğünün yalnızca evliliği birliği sırasında değil, evlilik birliğinin sona ermesinden sonra da devam etmesini öngörmüş ve bu nafaka türünü "yoksulluk nafakası" olarak adlandırmıştır. TMK'da yoksulluk kavramı tanımlanmamakla birlikte, doktrinde; yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım ve kültür gibi harcamaları karşılayacak

³⁴ Ancak bu kural mutlak bir kural değildir. Çocuk, edindiği meslek ve sanatı ile kendisini geçindirebiliyorsa kesilebileceği gibi çocuğun eğitimi devam ediyor ise yardım nafakası olarak yeniden talep edilebilir.

malvarlığı veya geliri olmayan kimsenin yoksulluk içinde olduğu kabul edilmektedir.³⁵

Araştırmamızın asıl konusunu oluşturan yoksulluk nafakası TMK madde 175'de düzenlenir. Düzenlemeye göre, boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Yoksulluk nafakasına hükmedilirken nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz ancak; yoksulluk nafakasına hükmedilebilmesi talep şartına bağlıdır. Hâkim, talep olmaması halinde yoksulluk nafakasına kendiliğinden hükmedemez. Yoksulluk nafakası talebi dava kesinleşinceye kadar davanın her aşamasında ileri sürülebilir.

B. Yoksulluk nafakasına ilişkin hukuki tartışmalar

1926 tarihli Medeni Kanun yürürlüğe girmeden önce aile hukuku uygulaması İslam hukuku çerçevesinde yapılmıştır. İslam hukukunda evlilik nafakası bulunmakla birlikte bu nafaka evlilik süresiyle ve kadının evlilik birliği yükümlülüklerini yerine getirmesi ve eşine itaat etmesi koşullarına bağlı olarak sadece kadınlar bakımından geçerli bir haktır.³⁶ Osmanlı'da Hanefi mezhebinin İslam hukuku yorumuna uygun şekilde kadının boşanma bakımından kusurlu olmaması şartıyla yiyecek ve barınma ihtiyacını karşılayacak şekilde ve en fazla 3 ay on gün süreyle yoksulluk nafakasına hükmedildiği bilinmektedir.³⁷ Medeni Kanun düzenlenirken mehz İsviçre Medeni Kanunundan farklı olarak eşler arasında evlilik sonrası süren bir dayanışma anlayışının hakim olması istenmiş ve yoksulluk nafakasına ilişkin bir düzenleme yapılmıştır.

Yoksulluk nafakası, 17.02.1926 tarih ve 743 sayılı Eski Medeni Kanunun (EMK) 144. maddesinde düzenlenerek medeni hukuk uygulamasında yer bulmuştur. Söz konusu maddenin ilk hali "Kabahatsiz olan karı yahut koca, boşanma neticesi olarak büyük bir yoksulluğa düşerse, diğeri boşanmaya sebebiyet vermemiş olsa dahi kudreti ile münasip bir

35 Ahmet Cemal Ruhi, Yargıtay İçtihatlarıyla Nafaka Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010, s.42.

36 Celal Erbay, "Nafaka", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32, İstanbul:TDV Yayınları, 2006, ss. 282-285.

37 Mustafa Akkaya, "Osmanlıda 16. ve 17. yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları ile Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki", HistoryStudies, Vol. 10, Issue:7, October, 2018, ss. 295-319.

surette **bir sene müddetle** nafaka itasına mahkum edilebilir." şeklindedir. Ancak daha sonra uygulamadaki sorunlardan yola çıkılarak 04.05.1988 tarihli 3444 sayılı Kanun ile birlikte 144. maddede birtakım değişikliklere gidilmiş ve düzenleme "Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eş, kusuru daha ağır olmamak şartıyla geçimi için diğer eşten mali gücü oranında **süresiz olarak** nafaka isteyebilir. Ancak erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi için kadının hali refahta bulunması gerekir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz." halini almıştır.

2002 yılında yürürlüğe giren yeni TMK'da ise "Ancak, erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi için, kadının hâli refahta bulunması gerekir" hükmü kadın-erkek eşitliği ilkesine ters düştüğü için çıkarılmış ancak yoksulluk nafakasının süresi yahut şartları bakımından başka bir değişikliğe gidilmeksizin düzenleme korunmuştur. Bu düzenleme CEDAW ve İstanbul Sözleşmesinde ayrı ayrı düzenlenen kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti önleyici düzenlemeler yapma yükümlülükleri ile de uyumludur.³⁸

1. Yoksulluk nafakasının koşulları

TMK 175. maddeye göre, yoksulluk nafakasına hak kazanılabilmesi için belirli bazı koşulların birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Yoksulluk nafakasına hükmedilebilmesi için gerekli olan koşullar şunlardır:

- a) **Boşanma Koşulu** (tarafaların boşanmaları)
- b) **Yoksulluk Koşulu** (boşanma yüzünden yoksulluğa düşülecek olma)
- c) **Talep Koşulu** (lehine nafakaya hükmedilmesini isteyen kişinin yazılı ya da sözlü talebinin bulunması)
- d) **Ağır Kusurlu Olmama Koşulu** (nafaka alacaklısının kusurunun nafaka yükümlüsü olacak diğer eşin kusurundan daha ağır olmaması ya da nafaka alacaklısının kusursuz olması)
- e) **Mali Koşul** (aleyhine nafakaya hükmedilecek kişinin nafaka tutarını karşılamaya yeter mali gücünün bulunması)

38 CEDAW madde 3 ve madde 13; İstanbul Sözleşmesi madde 6, madde 12.

Yoksulluk nafakası koşulları bir arada değerlendirildiğinde yaygın kanının aksine isteyen herkesin yoksulluk nafakasına her zaman hak kazanabilmesi söz konusu değildir. Yoksulluk nafakasına hükmedilmesi için öncelikle TMK hükümlerine göre yapılan geçerli bir evlilik akdinin mevcut olması, tarafların boşanmaları ve nafaka talep eden kişinin geçimini sağlayabilmesi için yoksulluk nafakasına ihtiyacı olması gerekmektedir. Bununla birlikte, "yoksulluk" kavramı kanunda tanımlanmamıştır. Yargıtay uygulamasında, "yeme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım, kültür, eğitim" gibi kişinin maddi varlığını geliştirmesi bakımından zorunlu ve gerekli görülen harcamalar karşısında bu düzeyde gelire sahip olmayanlar "yoksul" olarak kabul edilmekte; yoksulluk durumunun tespitinde günün ekonomik şartları, tarafların sosyal ve ekonomik koşulları ile hayat tarzları dikkate alınmaktadır. Yine bu bağlamda asgari ücretle çalışıyor olmak nafaka talep edilmesine engel olarak görülmemekte ancak nafaka miktarının tespitinde dikkate alınmaktadır.³⁹ Yargıtay son olarak 2019 yılında bu görüşünü yineleyerek asgari ücretin biraz üzerinde bir ücretle çalışan kadının nafaka alacağını kesilemeyeceğini karara bağlamıştır.⁴⁰ Yargıtay'a göre, yoksulluk durumu günün ekonomik koşulları ile birlikte, tarafların sosyal ve ekonomik durumları ve yaşam tarzları değerlendirilerek takdir edilmelidir. Ancak hakim, boşanma sonucunda yoksulluğa düşmüş

39 YHGK, 4.4.2018, E. 2017/1579, K. 2018/673: "Maddede geçen "yoksulluğa düşecek" kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda yasal bir tanımlama olmaması karşısında bu husus yargısal uygulamada kurallara bağlanmıştır. Nitekim, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 07.10.1998 gün ve E.1998/2-656 E, K. 688 ; 16.05.2007 gün ve E. 2007/2-275 , K.275 ; 11.03.2009 gün ve 2009/2-73-118 sayılı kararlarında; "yeme, giyinme, barınma, sağlık, ulaşım, kültür, eğitim" gibi bireyin maddi varlığını geliştirmek için zorunlu ve gerekli görülen harcamaları karşılayacak düzeyde geliri olmayanların "yoksul" kabul edilmesi gerektiği benimsenmiştir. (...) Yargıtay'ın yerleşik kararlarında "asgari ücret seviyesinde gelire sahip olunması" yoksulluk nafakasının bağlanmasını olanaksız kılan bir olgu olarak kabul edilmemektedir (Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 07.10.1998 gün ve E. 1998/2-656, K.688 ; 26.12.2001 gün ve E. 2001/2-1158, K. 1185; 01.08.2002 gün ve E. 2002/2-397 , K. 339 ; 28.02.2007 gün ve E. 2007/3-84, K. 95 ; 16.05.2007 gün ve E. 2007/2-275, K. 275 ; 11.03.2009 gün ve E. 2009/2-73, K. 118; 13.05.2009 gün ve E. 2009/3-165 , K. 186 ; 04.05.2011 gün ve E. 2011/2-155 , K. 2011/278 sayılı kararları). Ne var ki, asgari ücret seviyesinde gelir elde edilmesi yoksulluk nafakası bağlanmasına engel değilse de bu durumun nafaka miktarının tespitinde esas alınacağı da unutulmamalıdır. Yoksulluk durumu günün ekonomik koşulları ile birlikte, tarafların sosyal ve ekonomik durumları ve yaşam tarzları değerlendirilerek takdir edilmelidir." Bkz. lexpera.com.tr (erişim tarihi: 29.9.2019.)

40 22 Ekim 2019 tarihli Habertürk Gazetesi haberi, <https://www.haberturk.com/yazarlar/yasemin-guneri/2533179-yargitay-asgari-ucretin-biraz-uzerinde-calisan-kadinin-yoksulluk-nafakasi-kesilemez> (erişim tarihi: 29.10.2019).

veya düşecek olan taraftan herhangi bir yoksulluk nafakası talebiyle karşılaşmadan, resen bu yönde herhangi bir karar veremez.⁴¹

Yoksulluk nafakasının diğer bir koşulu da lehine nafaka hükmedilecek olan kişinin kusurunun nafaka yükümlüsü olacak kişinin kusurundan daha fazla olmaması şeklindeki kusur koşuludur. Kusur koşulunun, her bir somut olay açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiği açık olmakla birlikte, uygulamada boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek olan kusursuz ya da daha az ölçüde kusurlu eşin, diğer koşulların da gerçekleşmesine bağlı olarak yoksulluk nafakasına hak kazandığı, tarafların eşit ölçüde kusurlu olmaları durumunda ise, diğer tüm koşulların gerçekleşmesi kaydı ile nafaka talep eden kişinin yoksulluk nafakası alacaklısı olabildiği belirtilmektedir.⁴² Kusurun belirlenmesinde ise kesinleşen boşanma davasının gerekçesi taraflar ve hakim için bağlayıcıdır.⁴³ Ancak TMK madde 175'e göre, boşanma yüzünden yoksulluğa düşeceği anlaşılan kusursuz ya da daha az kusurlu eski eş için yoksulluk nafakası belirlenirken diğer tarafın mali gücü hesaba katılmalıdır. Yargıtay'a göre geliri bulunmayan kişi yoksulluk nafakası yükümlüsü olamaz.⁴⁴

2. Yoksulluk nafakasının miktarı

Nafakanın miktarı tarafların sosyal ve ekonomik durumları göz önüne alınarak belirlenmelidir. Nafaka miktarı belirlenirken, tarafların mali durumları birlikte değerlendirilir. Uygulamada tarafların sosyal ve ekonomik durumuna ilişkin araştırma, taraflar aynı bölgede oturmakta iseler Cumhuriyet Başsavcılığı kanalı ile Emniyet Müdürlüğüne bağlı polis memurları tarafından, taraflar kırsal alanda oturmakta iseler Cumhuriyet Başsavcılığı kanalı ile Jandarma Komutanlığına bağlı jandarmalar tarafından

41 YHGK, E. 2017/1579, K. 2018/673, T. 4.4.2018.

42 TMK'nın 178'inci maddesi uyarınca; "evliliğin boşanma sebebiyle sona ermesinden doğan dava haklarının, boşanma hükmünün kesinleşmesinin üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrayacağı" için talep dava sırasında yahut dava sonrasında bir yıl içinde ayrı bir dava açılarak gerçekleştirilmelidir.

43 İzzet Doğan, "Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir Yoksulluk ve İştirak Nafakası", MHB, Cilt: 35, Sayı: 1, ss. 59-95.

44 Yargıtay 2. HD'nin 19.01.1993 tarihli, E. 12860 K.104 sayılı kararı, Yargıtay 2. HD'nin, 29.03.2000 tarihli, 1928 E., 3827 K. sayılı kararı.

yapılmaktadır. Tarafların sosyal ve ekonomik durumlarının tespitinde tarafların sunmuş oldukları deliller de değerlendirilir. Gerektiğinde resmi ve özel kurum ve kuruluşlara yazı yazılarak sosyal ve ekonomik durumları tespit edilir. Aksi takdirde noksan bir araştırmadan söz edilebilir.⁴⁵

TMK madde 176 uyarınca yoksulluk nafakasının toptan veya durumun gereklerine göre irat biçiminde ödenmesine karar verilebilir. Yoksulluk nafakasının toptan ya da irat biçiminde ödenmesi hâkimin takdirine bırakılmıştır. Ancak hâkim bu takdirini kullanırken tarafların görüşünü almalı ve özellikle toptan ödemeye karar verecekse nafaka borçlusunun ekonomik durumunun toptan ödemeye yeterli olup olmadığını araştırması ve tarafların çıkarlarını gözönünde tutması gerekir. Uygulamada genel olarak ödemelerin aylık olarak yapılmasına karar verilmektedir. Çünkü bu durumda yoksulluk nafakasının her yıl artırılması olanağının bulunması nedeni ile enflasyon karşısında alım gücünün koruması söz konusudur. TMK madde 176'ya göre, hâkim istem halinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen yoksulluk nafakasının gelecek yıllarda ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.

Bu düzenleme ile *ekonomik güçsüzlük içinde bulunan nafaka alacaklısının, her yıl dava açması, ve masraf yapması önlenmiştir. İstem üzerine yoksulluk nafakası miktarı artırılacağı gibi aynı zamanda azaltılabilir.* Yargıtay'ın yerleşmiş uygulamasına göre; nafaka borçlusunun gelirinde ve mal varlığında (elinde olmayan nedenlerle) düşüş olması halinde, ödenmesi çekilemez bir hal alan mevcut nafakanın indirilmesi hatta kaldırılması yoluna gidilebilir.⁴⁶

3. Yoksulluk nafakasının süresi

TMK'nın 175. maddesi "irat" şeklinde ödenmesine karar verilen yoksulluk nafakasının süresiz olarak istenebileceğini düzenlemiştir. Mevcut düzenleme 1988 tarihinde eski Medeni Kanunda yapılan değişiklikle paraleldir.

⁴⁵ Ruhi, Yargıtay İçtihatlarıyla Nafaka Hukuku, s. 50.

⁴⁶ Yargıtay 3. HD'nin 16.12.2003 tarihli, 2003/14060 E., 2003/14386 K. sayılı kararı.

Yoksulluk nafakasının süresiz olarak istenebilmesinin Anayasamıza aykırılığı iddia edilmiş, Anayasa Mahkemesi 17.05.2012 tarihli kararında itiraz konusu "süresiz olarak" ibaresinin, nafaka alacaklısının her zaman, ölünceye kadar yoksulluk nafakası alacağı anlamına gelmediğini karara bağlamıştır. Anayasa Mahkemesine göre, kanun koyucunun bu ibareye yer verme amacı, boşanmadan dolayı yoksulluğa düşen eşin diğer eş tarafından, şartları bulunduğu sürece ekonomik yönden desteklenmesi ve asgari yaşam gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Bu nedenle, düzenleme Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan sosyal devlet ilkesine aykırı olmadığı gibi, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesi ile 41. maddesinde düzenlenen ailenin korunması konusuyla da ilgili değildir.⁴⁷

Anayasa Mahkemesi yoksulluk nafakasının miktarı ve ne şekilde ödeneceği gibi süresinin de hakimın takdir yetkisi içinde olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Bilindiği gibi, TMK'nın 4. maddesine göre: "Kanunun takdir yetkisi tanıdığı veya durumun gereklerini ya da haklı nedenleri göz önünde tutmayı emrettiği konularda hakim, hukuka ve hakkaniyete göre karar verir (...) Hakime takdir hakkı tanınması, kanunun koyacağı ana ve genel esasların zamanın gereklerine, yeni durumlara ve hayat şartlarına göre gelişen ve oluşan ilişkilere kuralları uygulamak imkânının sağlanması demektir. Hayatın gidişine ve akışına hukukun ayak uydurmasına ve adaletin gereği gibi tecelli etmesine yarar."⁴⁸

Anayasa Mahkemesinin verdiği karara rağmen yoksulluk nafakasının süresi konusunda doktrinde ve uygulamada tartışma sürmektedir. Yargıtay TMK 175. maddedeki "...süresiz olarak..." ibaresini Anayasa Mahkemesi'nden farklı yorumlayarak yoksulluk nafakasını belirli bir süre ile sınırlama hususunda mahkemelere takdir hakkı tanımamakta süreli yoksulluk nafakasına hükmeden ilk derece mahkemesi kararlarını bozmaktadır.⁴⁹

47 Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 2011/136, K. 2012/72, T. 17.5.2012, Anayasa Mahkemesi aynı konuda Ankara 5. Aile Mahkemesi tarafından yapılan başvuruyu daha önceki kararının üzerinden on yıl geçmediği için 17.06.2015 tarih E. 2015/57, K. 2015/58 sayılı kararı ile reddetmiştir.

48 Seyfullah Edis, "Hukukun Uygulanmasında Yargıca Tanınmış Takdir Yetkisi", AÜHFD, Cilt: 30, Sayı: 1, 1973, s. 170.

49 Yargıtay. 2.HD., E. 24486, K. 7036, T. 07.06.2017.

Doktrindeki hakim görüş de süresiz nafakanın emredici olduğu, mevcut düzenlemede konuyla ilgili olarak hakime herhangi bir takdir yetkisinin tanınmamış olduğu şeklindedir. Bu görüş uyarınca, kanun koyucu nafakanın "süresiz" olmasını açıkça öngördüğüne göre, takdir hakkına sığınarak nafakayı belirli bir süreyle sınırlamak kanuna açık aykırılık oluşturur.⁵⁰

C. Yoksulluk nafakası ile tazminat arasındaki fark

Evlilik ilişkisinin boşanma ile sona ermesinin ardından talebe bağlı olarak ilgili mahkeme yoksulluk nafakası ile maddi ve manevi tazminata hükmedebilmektedir. Tazminata hükmedilebilmesi için yoksulluk nafakasından farklı olarak tazminat yükümlüsünün kusurlu olması aranmaktadır. TMK 174. maddeye göre, boşanma yüzünden mevcut ya da beklenen menfaatleri zarara uğrayan ve boşanma nedenleri bakımından kusursuz olan ya da karşı taraftan daha az kusurlu olan taraf, kusurlu olan karşı taraftan boşanma davası ile birlikte ya da ayrı olarak maddi tazminat isteyebilir, kişilik haklarına saldırı söz konusu ise ayrıca manevi tazminat talebinde bulunabilir. **Yoksulluk nafakası maddi ya da manevi tazminattan farklı olarak ahlaki ve sosyal düşüncelere dayanan evlilik sonrası dayanışma ilkesinin bir sonucudur. Bu nedenle yoksulluk nafakası bakımından yükümlünün daha fazla kusurlu olması gibi bir koşul yoktur.** Kusur bakımından yoksulluk nafakasının içerdiği tek koşul "hiç kimse kendi kusurundan yararlanamaz" ilkesinin bir sonucu olarak daha ağır kusurlu olmamaktır.

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, bu hususu şu cümleler ile ifade etmektedir: "Yoksulluk nafakası, boşanmadan sonra yoksulluğa düşecek olan tarafı koruma amacına yönelik olduğu içindir ki, boşanmış olan yoksul tarafa verilecek olan yoksulluk nafakası, hiçbir surette diğer tarafa yükletilen bir ceza veya tazminat niteliğinde değildir. Şayet böyle olsaydı, sadece boşanmada kusuru olan eşten istenebilmesi gerekirdi. Oysa ki, ... kusursuz eş dahi yoksulluk nafakası ödemekle yükümlüdür. Yoksulluk nafakası, bir bakıma evlilik birliği devam ettiği sürece söz konusu olan karşılıklı bakım ve geçindirme ödevinin devam ettirilmesi anlamını taşımaktadır."⁵¹

⁵⁰ Ebru Ceylan, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, İstanbul, 2006, s. 116; Mehmet Erdem, Aile Hukuku, Ankara, 2018, s. 204; Mecit Demir, Türk Medeni Hukuk Öğreti ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası, Ankara, Seçkin, 2018, s.64.

⁵¹ YHGK, E. 2010, 2-614, K. 2010/597, T. 10.11.2010.

IV. İstatistikler ve Araştırma Verileri

A. Toplumsal cinsiyet tartışması açısından genel istatistiki veriler

Kamuoyunda yoksulluk nafakasına ilişkin yürütülen tartışmalar sırasında bu nafakanın erkekleri mağdur ettiği, kadın erkek eşitliğine aykırı olduğu, kadınların yoksulluk nafakasına sığınarak çalışmadan yaşadığı gibi iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddiaların doğru olup olmadığı hali hazırda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından resmi olarak toplanıp kamuoyuyla paylaşılan verilerle kolayca test edilebilir. Aşağıda sayılan bu veriler kadınların başka alanlarda olduğu gibi ekonomi alanında da erkeklerle eşit olmadığını, aynı istihdam ve eğitim olanaklarına sahip olmadığını, evlilik ve ev işleri nedeniyle gelir getirici işlerde çalışma şanslarının daha az olduğunu göstermektedir. Yani, hali hazırda kadınlar ve erkekler eşit eğitim ve kazanç imkanına sahip değildir. Bunun sonucu olarak yoksulluk nafakasından daha çok kadınların yararlanması da son derece olağandır ve bu durum mevcut eşitsizliği bir nebze olsun gidermeye katkı sağlamaktadır.

Dünyada cinsiyet eşitliğine ilişkin en çok öne çıkan veri Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yıllık olarak yayınlanan global cinsiyet eşitliği raporudur. Son olarak 2018 yılında yayınlanan rapora göre, Türkiye dünya üzerindeki 149 ülke arasında toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından 130. sırada yer almaktadır. Raporda 2006 yılında bu sıralamada 105. olan Türkiye'nin, 12 yılda 25 sıra gerilediği belirtilerek yine 149 ülke arasında, Türkiye'nin "Kadınların ekonomik katılımı ve fırsat eşitliği" konusunda 131., eğitimde 106., sağlıkta 67. ve politik katılımı 113. sırada olduğuna işaret edilmiştir. Boşanma komisyonunda yoksulluk nafakası düzenlemeleri ve uygulamaları örnek olarak incelenen ülkelerin aynı rapordaki değerlendirmelerine bakıldığında ise Türkiye'ye kıyasla listenin çok üst sıralarında oldukları görülmektedir. Raporda örnek olarak incelenen sıralamada, ABD 51'inci, Almanya 14'üncü, Belçika 32'inci, Fransa 12'inci, Hollanda 27'nci, İngiltere 15'inci ve İsviçre 20'nci. sıradadır. Örneğin, bu ülkelerde kadınların kendi banka hesaplarına sahip olma oranı yüzde 95 ve üzeriyken Türkiye'de kadınların sadece yüzde 44,3'ünün kendileri adına banka hesabı vardır.⁵²

52 Rapora göre Türkiye'nin gerisinde kalan ülkeler: Fildişi Sahili, Bahreyn, Nijerya, Togo, Mısır,

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2019 yılında açıkladığı veriler de bu vahim tabloyu destekler niteliktedir. İstatistiklere göre kadınlar nüfusun yüzde 49,8'ini oluşturmalarına rağmen kadınların işgücü ve istihdama katılım oranı erkeklerin yarısından azdır. TÜİK tarafından açıklanan, son işgücü istatistiklerine göre, Türkiye'de 2017 yılında 15-64 yaş arası erkeklerin yüzde 65,6'sı istihdam edilirken, kadınlarda bu oran yüzde 29,8 düzeyinde kalmaktadır. Verilere göre, Türkiye'de kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe istihdama katılım oranları artmakla birlikte, mevcut eğitim düzeyi ne olursa olsun erkeklerin istihdam edilme oranları kadınlarınkinden daha yüksektir. İşgücüne katılım oranında da erkekler ve kadınlar arasında önemli bir fark mevcuttur. 15 yaş üstü erkekler yüzde 72,5 işgücüne katılım gösterirken bu oran kadınlar bakımından sadece yüzde 33,6'dır. Eğitim alanında da benzer bir fark vardır. Türkiye'de, 25 ve daha yukarı yaşta olan ve en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların toplam nüfus içindeki oranı yüzde 89,5 iken bu oran erkeklerde yüzde 95,5, kadınlarda ise yüzde 83,6'dır. Yine 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen kişilerin toplam nüfus içindeki oranı yüzde 4,8 iken bu oranın büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır.⁵³

	Toplam	Kadın	Erkek
İstihdam oranı (+15)	%47,1	%28,9	%65,6
İşgücüne katılım oranı (+15)	%52,8	%36,3	%72,3
Eğitim oranı (+25)	%89,5	% 83,6	%95,5
Okuma yazma bilmeme oranı(+25)	%4,8	%8	%1,5
Eve ayrılan zaman (+15)	1 saat 34 dakika	3 saat 31 dakika	46 dakika

Tablo 2 (TÜİK Verileri)

Moritanya, Fas, Ürdün, Umman Sultanlığı, Lübnan, Suudi Arabistan, İran, Mali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Çad, Suriye, Irak, Pakistan, Yemen. Bkz. WEF 2018 Cinsiyet Eşitliği Raporu, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf (erişim tarihi: 05.10.2019).

53 6 Mart 2019 tarihinde yayınlanan TÜİK verileri bkz, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707> (erişim tarihi: 05.10.2019).

Yine TÜİK tarafından yapılan ve 2014-2015 yıllarını kapsayan Zaman Kullanım Araştırması da Türkiye'deki cinsiyet eşitsizliğinin bir başka yüzünü ortaya koymaktadır. Araştırmada çalışma durumuna göre kişilerin zaman kullanımı incelendiğinde; çalışan kadınların hanehalkı ve aile bakımına günde ortalama 3 saat 31 dakika, çalışan erkeklerin ise hanehalkı ve aile bakımına ayırdığı 46 dakika ayırdığı saptanmıştır.⁵⁴

Türkiye'de kadınlar kültürel olarak ücretsiz bakım işlerinin sorumluluğunu almaya yönlendirilmektedir. Çocuk sahibi olan kadınların işgücüne katılım oranları yüzde 20'lere düşmektedir. Kadınların çoğu ücretin az olduğu ve sosyal güvenliğin mevcut olmadığı informal sektör içinde yer almaktadır. Çalışan erkeklerin informal sektördeki oranı yüzde 28 iken kadınların oranı yüzde 46'dır.⁵⁵

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun verilerine göre ise Türkiye'de sosyal güvenlik kapsamında olan kişilerin nüfusa oranı yüzde 85,5'tir. Sosyal güvenlikten yararlanabilen kişilerin de büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Örneğin, zorunlu sigortalı yaklaşık 14 milyon kişinin 10 milyon kadarı erkek iken sadece 4 milyon kadarı kadındır. Zorunlu sigortalı olmayıp yine sosyal güvenlik kapsamındaki bağımsız çalışanların, tarımsal faaliyette bulunanların, muhtarların ve isteğe bağlı sigortalıların sayısı ise 3 milyona yakındır ama bunların sadece yaklaşık 650 bin kadarı kadındır.⁵⁶

Daha öncede belirtildiği gibi Yargıtay asgari ücret sahibi olmanın dahi yoksulluk nafakasına hak kazanmaya engel olmadığı görüşündedir. Gerçekten de 2019 yılı Ekim ayı itibarıyla net asgari ücret tutarı 2.558 TL iken son yayınlanan araştırmalarına göre dört kişilik bir ailenin sadece sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı yani açlık sınırı 2.065 TL'ye ulaşmıştır. Gıda harcamasına giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt) ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalar eklendiğinde ulaşılan toplam tutar ise yoksulluk sınırı olarak adlandırılmaktadır. Son verilere göre yoksulluk sınırı ise 6.725 TL'dir. Kadınların büyük bölümünün eğitim düzeyinin düşük olduğu, işgücü içinde yer alamadığı ve hatta sosyal

54 4 Aralık 2015 tarihinde yayınlanan TÜİK verileri bkz, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627> (erişim tarihi: 05.10.2019).

55 Roger Kelly, Ali Sökmen, Turkey's Diagnostic, European Bank, Nisan 2019, s. 23.

56 SGK 2017 yıllıkları, bkz. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (erişim tarihi: 05.10.2019).

güvenlik kapsamında dahi olmadığı düşünüldüğünde zorlaşan ekonomik şartlar altında kadınların önce ekonomik şiddete sonra da psikolojik ve fiziksel şiddete giderek daha açık hale geldikleri görülmektedir.⁵⁷

Gerçekten de Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda günden güne kötüleşen bir tablo mevcuttur. İstanbul Sözleşmesi tarafından zorunlu tutulmasına rağmen⁵⁸ ilgili devlet birimleri ve yetkilileri tarafından veriler toplanıp paylaşılmamakla birlikte bağımsız kadın örgütlerinin ve basın kuruluşlarının ortaya koyduğu rakamlar inanılmaz ölçülere ulaşmıştır. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun kamuya açık kaynaklardan derlediği istatistiklere göre, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve kadın cinayetleri hız kesmeden artmaya devam etmektedir. 2017 yılında 409 kadın erkek şiddeti sonucu öldürülürken, 387 çocuk cinsel istismara, 332 kadın cinsel şiddete uğramıştır. 2018 yılında ise 440 kadın öldürülürken, 317 kadın cinsel şiddete uğramış cinsel şiddete uğrayan çocuk sayısı ise 1.217’ye ulaşmıştır. 2019 yılının ilk dokuz ayında ise öldürülen kadın sayısı şimdiden 347 olmuş, 40 kadın cinsel saldırıya uğramış, 184 çocuk istismar edilmiş ve 472 kadın şiddete maruz kalmıştır. Sadece Eylül ayında öldürülen kadın sayısı 53’tür.⁵⁹

B. Türkiye’de boşanma oranları ve adli istatistikler

Kamuoyunda yürütülen tartışmalarda öne çıkan iddialardan biri de Türkiye’de yoksulluk nafakası nedeniyle boşanma oranlarının giderek arttığı, kadınların nafaka almak için boşandığı ve evlilik kurumunun bundan zarar gördüğüdür. Oysa aşağıdaki veriler bu iddiaları doğrulamamaktadır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün (OECD) 30 Haziran 2019’da yayınladığı aile veritabanı istatistiklerine göre boşanma oranları ülkeler

57 Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (Türk-İş) yaptığı Eylül 2019 Açlık ve Yoksulluk Sınırı İstatistikleri için bkz. <http://www.turkis.org.tr/EYLUL-2019-ACLIK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d290748> (erişim tarihi: 05.10.2019).

58 Türkiye tarafından imzalan İstanbul Sözleşmesinin 11. maddesindeki açık düzenlemeye rağmen Türkiye sözleşmenin yürürlüğe girdiği 2014 yılından beri toplumsal cinsiyete dayalı şiddet verilerini sistematik şekilde toplayarak düzenli aralıklarla paylaşmaya başlamamıştır. Sözleşmenin denetim organı olan GREVIO’nun 15 Ekim 2018’de yayınlanan Türkiye Raporu, s. 28-29. Bkz. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/3825/grevio-rapor-turkce-5bd99d7dbb799.pdf> , (erişim tarihi: 05.10.2019).

59 Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu web sitesi, <http://kadincinayetleriniidurduracagiz.net/kategori/veriler> (erişim tarihi: 05.10.2019).

Evlilik Süresi (Yıl)	2017 yılı		2018 yılı	
	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Toplam	128411	100	142448	100
1 yıldan Az	4074	3,2	4205	3
1-5 Yıl	45647	35,5	49307	34,6
6-10 Yıl	26599	20,7	29099	20,4
11-15 Yıl	18485	14,4	21378	15
16-20 Yıl	14229	11,1	15910	11,2
21-25 Yıl	9131	7,1	10602	7,4
26+ Yıl	10107	7,9	11778	8,3
Bilinmeyen	139	0,1	169	0,1

Tablo 3 (TÜİK verileri)

arasında ciddi ölçüde farklılaşmakla birlikte genel itibariyle yükseliş içindedir.⁶⁰ Bu değerlendirme içinde Türkiye'deki boşanma oranlarına bakıldığında, 1997'de binde 0,52 olan kaba boşanma oranının; 2005'te binde 1,33; 2014'te binde ise 1,7'e yükseldiği ancak 2016 yılının ardından binde 1,6'ya gerileyerek 2018'de binde 1,75'e yeniden çıktığı görülmektedir.⁶¹ Veri toplama yöntemindeki değişim nedeniyle, boşanma istatistiklerinde 2002 itibarıyla önemli bir sıçrama göze çarparsa da,⁶² Türkiye hem OECD ülkeleri arasında hem de ortalamanın binde 2'nin üzerinde seyrettiği Avrupa ülkeleri arasında düşük boşanma oranına sahip ülkeler kategorisi içinde yer almaktadır ve evlenme hızı bakımından ciddi bir düşüş söz konusu değildir.⁶³

Son olarak, 2014 yılında yapılan ve Boşanma Komisyonunun da değerlendirmeye aldığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın "Türkiye'de

60 OECD Aile Veritabanı, http://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf (erişim tarihi: 05.10.2019).

61 TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr/OncekiHBARama.do> ile OECD Aile Veritabanı http://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf (erişim tarihi: 05.10.2019).

62 2002 yılına kadar boşanma istatistikleri, TÜİK tarafından açıklanırken Cumhuriyet Savcılıkları kanalıyla altı aylık dönemler halinde derlenmekteydi. 2003 yılından itibaren MERNİS veri tabanından elde edilen boşanma olaylarına ilişkin bilgiler asliye hukuk ve aile mahkemeleri aracılığıyla derlenmektedir. Ayrıntılı bilgi için TBNA 2014, s. 45-46.

63 Eurostat veritabanı, https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_ndivind&lang=en (erişim tarihi: 05.10.2019).

Boşanmanın Nedenleri" araştırmasında TÜİK verileri çerçevesinde geliştirilen ileri istatistik analiz modeline göre 2013 yılında binde 1,67 olan boşanma hızının 2023 yılında binde 1,93 olacağı öngörülmektedir. Bu oranla bile Türkiye'nin düşük boşanma hızındaki ülkeler kategorisinde yer almaya devam etmesi beklenmektedir.⁶⁴

Türkiye'de evliliklerin süresi ile boşanma oranları arasındaki ilişkinin de kamuoyu tartışmalarında öne sürüldüğünden oldukça farklı olduğu göze çarpıyor. TÜİK'in 2018 verilerine göre, boşanmaların yüzde 37,6'sı evliliğin ilk beş yılında söz konusu olurken yüzde 20,4'ü ise evliliğin ilk 6-10 yılı içinde gerçekleşiyor. **Yoksulluk nafakası bakımından sıkça dillendirilen bir yıldan az süreli evliliklerde boşanmalar toplam boşanma sayısının sadece yüzde 3,2'sini oluşturuyor.**⁶⁵

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA) örneklem büyüklüğü ile Türkiye'de boşanmanın nedenlerine ilişkin ipuçları içermektedir. 2011 yılında yapılan TAYA çalışmasında 18 yaş üstü 24.647 kişiyle yüz yüze görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında en az bir kere boşanmış olan bireylere (2011'de görüşülenlerin yüzde 2'si) boşanma nedenleri sorulmuştur. Yanıtlar temelde yaş grupları ve öğrenim düzeyine göre farklılaşmakla birlikte en yüksek oranda dile getirilen boşanma sebebi "sorumsuz ve ilgisiz davranma" olmuştur. Ancak kadınlar ve erkekler açısından boşanma nedenlerinin sıralaması farklılaşmaktadır. Kadınlar yüksek oranda "dayak/kötü muamele"ye değinirken erkekler "eşlerin ailelerine saygısız davranması"nı boşanma nedeni olarak göstermektedir.⁶⁶ Bakanlığın 2014 yılı Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırmasına (TBNA 2014) göre de erkekler için ilk sıradaki boşanma nedeni "yakın çevre" iken kadınlar için boşanma nedenlerinin başında "şiddet" gelmektedir. Bu araştırmaya göre, şiddet kadınların en çok belirttiği boşanma gerekçesidir. Araştırma kapsamında görüşülen

64 Tahmin modellemesinde yıl sonu nüfusu ve genç yaş bağımlılık oranı için TÜİK'in 2023 yılına kadar yaptığı projeksiyonlar kullanıldığı ve bu çerçevede erkek işsizlik oranının sabit kalacağına, kadın işgücüne katılma oranı için son 6 yıldaki artış trendine devam edeceğinin varsayıldığı belirtilmektedir. TBNA 2014, s. 46-47.

65 TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do> (erişim tarihi: 06.10.2019).

66 Türkiye Aile Yapısı Araştırması, TAYA 2011, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s. 99-100, bkz <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/65-aile-yapisi-arastirmasi-2011.pdf> (erişim tarihi: 06.10.2019).

Boşanma Davaları ile İlişkili Karar Bağlanan Davalar, TÜRKİYE (2011-2018)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Nafaka	24949	23204	22017	21986	22108	22377	23056	24708
Nafaka (*)	13298	9254	452	166	61	30	11	10
Nafaka (Katılım Nafakası)	437	690	1821	1949	2209	2377	2514	2924
Nafaka (Nafakanın Artırımı)	5585	5680	7186	7480	8114	8778	8980	9953
Nafaka (Nafakanın Azaltılması)	406	390	516	537	539	517	522	605
Nafaka (Nafakanın Kaldırılması)	1886	1992	2209	2619	2778	2950	2952	3155
Nafaka (Önem Nafakası)	1179	1858	4528	4451	4026	3969	4118	4297
Nafaka (S.H.Ç.E.K Tarafından Nafaka İstemi)	2	5	9	20	14	42	45	28
Nafaka (Tedbir Nafakası Kaldırılması)	100	113	131	105	108	116	117	105
Nafaka (Yoksulluk Nafakası)	520	1435	3148	2862	2633	2937	2511	2411
Nafaka (Yoksulluk Nafakası Arttırılması (Boşanma Protokolünden Kaynaklanan))	518	644	652	512	486	403	398	292
Nafaka (Yoksulluk Nafakası Azaltılması (Boşanma Protokolünden Kaynaklanan))	58	68	70	82	60	57	49	43
Nafaka (Yoksulluk Nafakasının Kaldırılması)	960	1075	1295	1203	1080	201	839	885

Tablo 4 (2018 Yılı Adli İstatistikleri)

kadınların yarısı evliliklerinin sona ermesindeki gerekçelerden birini şiddet olarak tanımlamıştır. Çocuk sahibi olan bireylerde de şiddet nedeniyle boşanma çocuksuz bireylere kıyasla daha yaygındır.⁶⁷

Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan 2018 yılı adli istatistikleri incelendiğinde ise 2018 yılında açılan davaların sadece yüzde 11'nin boşanma davaları olduğu ve bu davaların büyük bir bölümünün "evlilik birliğinin temelinden sarsılması" gerekçesi ile açıldığı görülmektedir. Adli istatistiklerde göze çarpan bir başka husus diğer boşanma nedenlerinden farklı şekilde TMK 166. maddede düzenlenen "evlilik birliğinin temelinden sarsılması" ve TMK 162. maddede düzenlenen "Hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış nedeniyle" boşanmalarda 2011 yılından itibaren düzenli bir artışın söz konusu olduğudur. 2011 yılından 2018 yılına kadar boşanma ile ilişkili olarak açılan davalar bakımından yapılan incelemede ise nafaka davalarında artışa rastlanmamıştır. 2018 yılında açılan boşanma davası sayısı 194.127, (boşanma davası ile beraber ya

67 TBNA 2014, s. 76 ve 81-82.

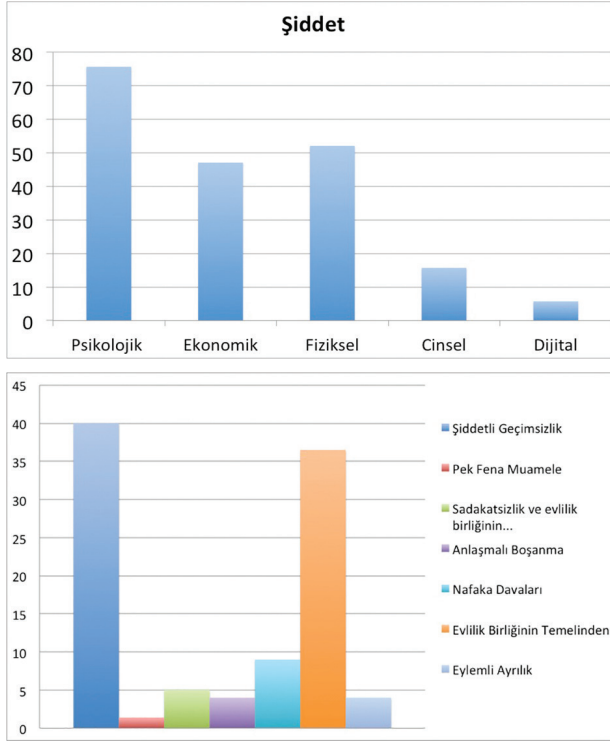
da boşanma davası sonrası açılan) nafaka davası sayısı ise 22.353'tür. Ancak açılan nafaka davaları içinde nafakanın kaldırılması davaları artarak büyük ölçüde ağırlık kazanmıştır.⁶⁸

C. Yoksulluk nafakası araştırmasının kapsamı ve verileri

Bu araştırmada 11 ilde görülmüş 140 adet boşanma davası ile beraber ya da boşanma davası sonrası açılan nafaka davası ile yardım nafakası dosyası incelenerek yoksulluk nafakası konusunda güncel verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Yoksulluk nafakası araştırmasında incelenen 140 dava dosyasının; 14'ü nafaka davası (*nafakanın arttırılması, nafakanın kaldırılması, tedbir nafakası ve yardım nafakası davaları*), 126 tanesi boşanma davası, 121 tanesi çekişmeli boşanma davası, 5 tanesi anlaşmalı boşanma davasıdır. 121 çekişmeli boşanma dosyasının 13 tanesi başta çekişmeli açılıp sonra anlaşmalı boşanmaya dönüşmüş, 5 anlaşmalı boşanma dosyasının ise 1 tanesi başta anlaşmalı olarak açılıp sonra çekişmeli boşanmaya dönüşmüştür. 14 nafaka dosyasından 2 tanesi kız çocuklarının babalarına karşı açtıkları yardım nafakası davalarıdır. **Dosya incelemesinde kamuoyunda ve yoksulluk nafakası tartışması içinde nafaka taleplerinin birbirinden ayırmada yaşanan güçlüğü, nafakanın boşanma davalarının içinde ve ayrıca dava açılarak talep edilmesinin, bakım ve yardım nafakası olarak farklı şekillerde talep edilmesinin ve birden fazla bakım nafakasının özellikle müşterek çocuğun varlığı halinde aynı anda talep edilmesinin bir sonucu olduğu gözlemlenmiştir.**

Araştırmada ulaşılan dava dosyaları 1994 ila 2019 tarihleri arasında açılan davaları kapsamaktadır. Davalara ilişkin kararlar ise 1995 ila 2019 yılları arasında verilmiş ve çoğunluğu (96 dosya) kesinleşmiş davalardır. Dolayısıyla araştırma 15 yıllık bir süreçte 11 farklı ilde görülen nafakaya ilişkin davaları kapsamaktadır. Davaların içeriklerine bakıldığında 140 davadan sadece 14 tanesinin doğrudan nafaka davası olarak açıldığı geri kalan 126 dava dosyasının boşanma davası olduğu görülmektedir. Bu dosyalardan 18'i baştan veya sonradan anlaşmalı boşanma davası dosyalarıdır. **Araştırma yasama sürecinde yoksulluk**

68 Adli İstatistikler 2018, s. 153, 164-167, 192. Bkz. <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1982019170455istatistik2018.pdf> (erişim tarihi: 06.10.2019).

Tablo 5 ve 6 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

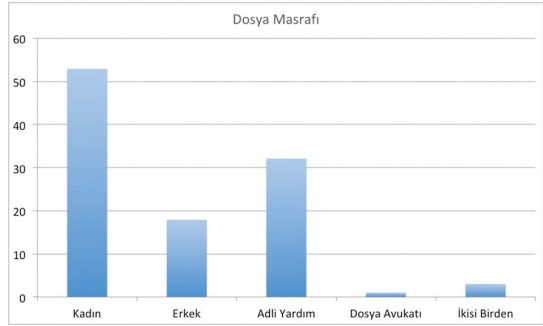
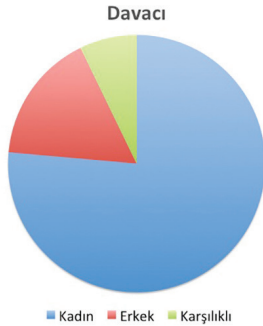
nafakasına ilişkin tartışmaya katkı sunabilmek amacıyla iki ay gibi kısa bir sürede hazırlanmasına rağmen, araştırmanın içerdiği örneklem zaman, dava ve talep çeşidi bakımından geniş bir çeşitliliğe sahiptir.

Araştırmada boşanma ve nafaka davaları ile cinsiyete dayalı şiddet arasında önemli bir ilişki tespit edilmiştir. İncelenen boşanma davası dosyalarının yüzde 40 gibi önemli bir oranı şiddetli geçimsizlik iddiası ve yüzde 36,5'i evlilik birliğinin sarsılması iddiası ile açılmıştır. TMK 162. maddede özel boşanma nedeni olarak yer verilen ve kanun uyarınca ağır şiddet gerekçe gösterilerek "hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış" nedeni ile açılan boşanma davaları incelenen dosyaların yüzde 1,4'ünü oluşturmaktadır. Diğer boşanma sebepleri ise yüzde 12,8 oranındadır.⁶⁹ Boşanma sebepleri farklılık göstermesine ve farklı şekilde

⁶⁹ Geri kalan % 9,3 oranında dosya ise sadece nafaka talepli açılan davalardır.

ifade edilmesine⁷⁰ rağmen incelenen dosyaların yüzde 82, 9 gibi büyük bir oranında kadına yönelik şiddet iddiası mevcuttur.

Karşılaştırmalı incelemeler kadının eğitim durumu düştükçe kadına yönelik şiddetin artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu şiddet iddialarının yüzde 75,7'si psikolojik şiddet, yüzde 47,1'i ekonomik şiddet, yüzde 52,1 fiziksel şiddet, yüzde 15,7'si ise cinsel şiddettir. Bazı dava dosyalarında ise diğer şiddet türlerinin yanında dijital şiddet iddiaları da mevcuttur. Dijital şiddet iddialarının oranı yüzde 5,7'dir. Bir çok dosyada kadınlar, eşlerinin kendilerini öldürmek için camdan atmaya çalıştığını hamile iken fiziksel şiddet gördüklerini, müşterek çocuklarının cinsel yönden istismar edildiğini, erken yaşta ve zorla evlendirildiklerini ve evlilik içi tecavüze maruz kaldıklarını dile getirerek farklı şiddet iddialarında bulunmuşlardır. İncelenen dava dosyalarının yüzde 9,3'ünde 6284 sayılı Kanunun uygulaması doğrultusunda verilmiş kararlara rastlanmıştır. Dava dosyalarının yalnızca yüzde 21,4'ünde ise boşanma konusu olaylara ilişkin ceza soruşturması yahut kovuşturması mevcuttur.

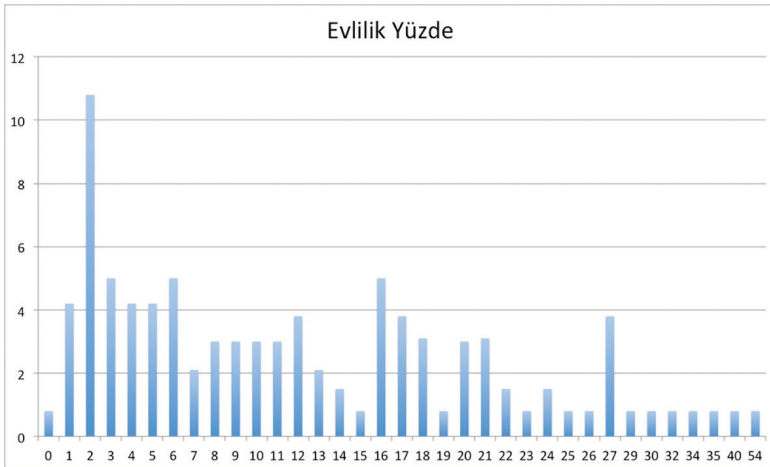
Tablo 7 ve 8 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

İncelenen davaların büyük bölümü kadınlar tarafından açılmıştır. Toplam dosya sayısının yüzde 76,4'ünü kadınların, yüzde 16,4'ünü ise erkeklerin açtığı davalar oluşturmaktadır. Davaların yüzde 7,1'i ise karşılıklı olarak açılmıştır. Dava dosyalarından yüzde 32,1'i maddi imkansızlıklardan kaynaklı olarak yapılan başvurular sonucu adli yardım dosyası olarak baroların atadığı avukatlar tarafından açılmıştır. İncelenen ve masraflara

70 TMK boşanma davalarında hem şiddetli geçimsizlik hem de evlilik birliğinin temelinden sarsılması iddialarını madde 166 kapsamında değerlendirmektedir.

ilişkin bilgi verilen dosyalardaki dava masraflarının ise yüzde 52,9'u kadınlar; yüzde 17,9'u ise erkekler tarafından ödenmiştir.⁷¹ Yargılama masrafları bakımından adli yardıma hükmedilen dosyaların oranı ise yüzde 23,6'dır. **Adli yardım al(a)mayanlar bakımından ise davalar açılırken ve dava süresince ödenmesi zorunlu mahkeme masraflarının genellikle bağlanan nafaka miktarlarından çok daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır.**⁷²

Dosyalarda davaya konu evliliklerin süresi değişkenlik göstermektedir. İncelenen dava dosyalarının içinde 1 yıldır evli bulunan çiftlerin açtığı davalar olduğu gibi 54 yıldır evli bulunan çiftler de vardır.

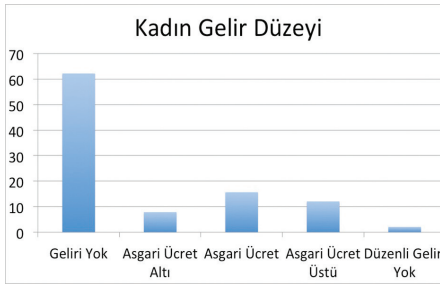
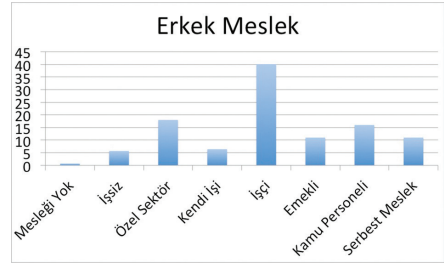
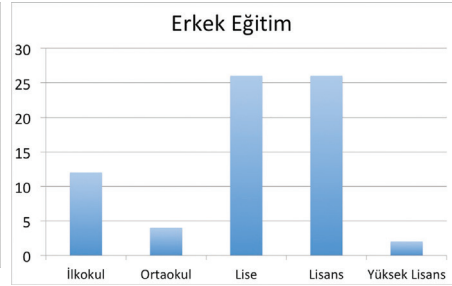
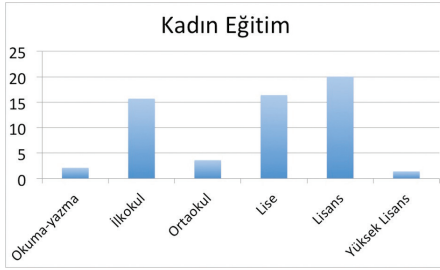

Tablo 7 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

Davalara taraf kadınların davaların açıldığı tarihteki yaşları 19 ila 78 arasında değişirken erkeklerin yaşları ise 24 ila 74 arasındadır. Evliliğin ilk on senesi içinde dava açanların oranı yüzde 47,5'tir. Dosyalara taraf kadınların içinde üç engelli ve erkeklerin arasında 1 engelli kişi vardır.

71 Geriye kalan dosyaların %2,9 unda masrafları her iki taraf birlikte ödemiştir. Dosyaların % 2,1 inde ise masrafları kimin ödediği bilgisine ulaşılamamıştır.

72 Yıllar bazında boşanma ve nafaka davaları için ödenmesi gerekli zorunlu yargılama giderleri 492 sayılı Harçlar Kanununu Yargı Harçları Tarifesi ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu Gider Avansı Tarifesi'nde belirtilmiştir.

Tablo 8-13 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

Davaya taraf eşlerin eğitim ve meslek durumları ile gelir düzeyleri ise şu şekildedir:

Araştırmada ulaşılan veriler ülke verileri ile uyumlu bir şekilde kadınının eğitim, meslek ve gelir durumlarının erkeklerin çok gerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. **Tablolardan da anlaşılacağı gibi araştırma kapsamında incelenen dosyalarda davalara taraf olan kadınların toplumsal konumları genel itibariyle erkeklerden geridir.** Kadınların yüzde 2,1'i okuma yazma bilmezken, yüzde 15,7'si ilkokul, yüzde 3,6'sı

ortaokul, yüzde 16,4'ü lise, yüzde 20'si üniversite, yüzde 1,4'ü yüksek lisans mezunudur.⁷³ Herhangi bir mesleği olmayan kadınların oranı yüzde 26,4 erkeklerinki ise sadece yüzde 0,7'dir. İşsiz kadınlar yüzde 22,9 oranındayken işsiz erkekler yüzde 5,7 oranındadır. Kendi işinin sahibi olan kadınların oranı yüzde 0,7 kendi işinin sahibi olan erkeklerin oranı ise yüzde 6,4'tür.⁷⁴

Davalara taraf kadınların yüzde 45'i herhangi bir gelire sahip değildir.⁷⁵ Düzenli gelire sahip olmayan kadınların oranı ise yüzde 2,1'dir. Asgari ücret altında çalışan kadınlar yüzde 7,9 asgari ücrete çalışan kadınlar yüzde 15,7 asgari ücretin üzerinde çalışan kadınlar ise yüzde 12,1 oranındadır. Erkeklerin gelir düzeyleri ise kadınların gelir düzeyine oranla önemli ölçüde yüksektir. Herhangi bir geliri olmayan erkeklerin oranı sadece yüzde 5 iken, düzenli gelire sahip olmayan erkeklerin oranı yüzde 7,9, asgari ücret altında çalışan erkeklerin oranı ise yüzde 2,9'dur. Erkeklerin yüzde 65,7 asgari ücret ve üzeri ücrete çalışmaktadır. Asgari ücretle çalışan erkeklerin oranı yüzde 21,4 asgari ücret üstü çalışan erkeklerin oranı ise yüzde 44,3'tür.⁷⁶

Boşanma ve nafaka davalarında nafaka taleplerinin müşterek çocukların varlığı ile önemli ölçüde ilişkili olduğu anlaşılmıştır. İncelenen 140 dava dosyasının 126'sını boşanma davalarına ait dosyalar oluşturmakta bu dosyalarda da tarafların çoğunlukla müşterek çocukları bulunmaktadır. Boşanma dosyalarında davaya taraf kadın ve erkeklerin yüzde 27,8'inin müşterek çocuğu bulunmazken, yüzde 72,2'sinin bir ila beş tane müşterek çocukları bulunmaktadır.⁷⁷

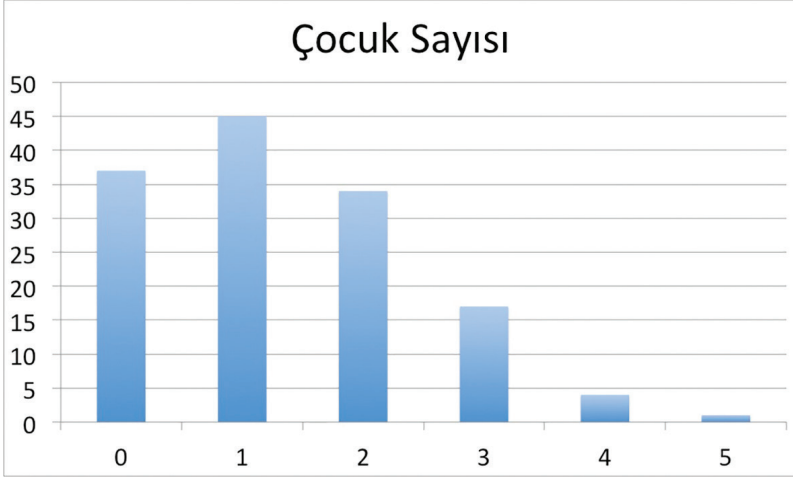
73 Dosyaların % 40,7 sinde kadınların eğitim durumuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

74 Kadınlar mesleklerine ilişkin dosyaların %13,6 sında gelirlerine ilişkinse %17,1 inde bilgi bulunmamaktadır.

75 Bazı dosyalarda evlenmeden önce çalışan ve mesleği olan kimi kadınlar evlenmekle işlerini bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

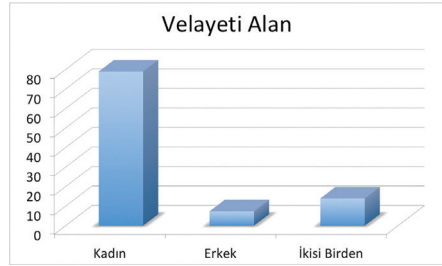
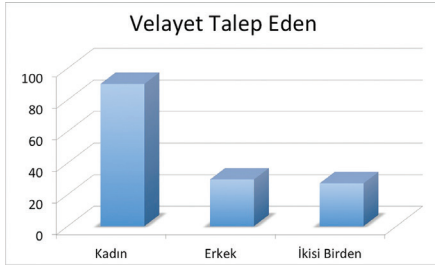
76 Erkeklerin gelir durumlarına ilişkin dosyaların % 18,6 sında bilgi bulunmamaktadır.

77 İncelenen 126 boşanma davası içinde (çekışmeli boşanma ve anlaşmalı) 35 dosyada tarafların müşterek çocukları bulunmazken, 91 boşanma davasında tarafların müşterek çocukları vardır. Ayrıca 8 tanesi anlaşmalı boşanma olarak sonuçlanmış dava dosyasında tarafların müşterek çocuğu yoktur. Araştırmada 1 tane tedbir nafakası davası taraflarının da müşterek çocuğu bulunmamaktadır. Özet olarak, 140 dava dosyasından 2 yardım nafakası davası dışındaki 138 dosyanın 36'sında tarafların müşterek çocuğu bulunmazken 102 dosyada tarafların müşterek çocuğu vardır. Müşterek çocuk bulunan dosyaların ise yüzde 91'i boşanma davası iken, yüzde 11'i nafaka davasıdır.

Tablo 14 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

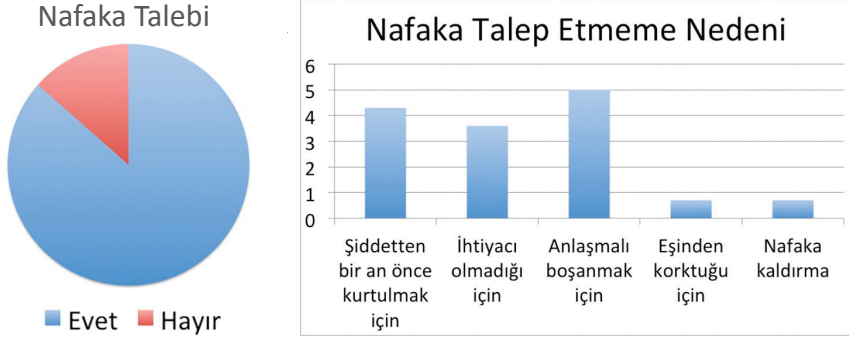
İncelenen dava dosyalarında müşterek çocukların velayetleri büyük oranda kadınlar tarafından talep edilmiştir. Müşterek çocukların 18 yaşından küçük olduğu 81 boşanma dosyası incelendiğinde her iki tarafın da velayeti talep oranı yüzde 27,16 iken kadınlar toplamda yüzde 90,12 oranında velayet talep etmiş erkekler ise toplamda yüzde 29,62 oranında velayet talebinde bulunmuştur.⁷⁸

Tablo 15 ve 16 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

⁷⁸ İncelenen dava dosyalarının yalnızca 1'inde ortak velayete, 2 dosyada müşterek çocuklarının birinin velayeti anneye birinin velayeti ise babaya verilmesine karar verilmiştir. Bunun yanı sıra, 10 dosyada tarafların müşterek çocukları 18 yaşından büyük olduğu için dosyalarda herhangi bir velayet ya da iştirak nafakası talebi söz konusu değildir. 81 dosyada ise müşterek çocukların yaşları 18'den küçüktür.

Müşterek çocukların velayeti yüzde 79 oranında kadınlara verilirken erkeklere ise sadece yüzde 7,40 oranında velayet verilmiştir. **Erkeklerin velayet talebinin çoğunlukla karşılıklı açılan davalarda olduğu ve velayet talepleri ile velayeti alma oranları arasındaki büyük fark dikkat çekicidir.**

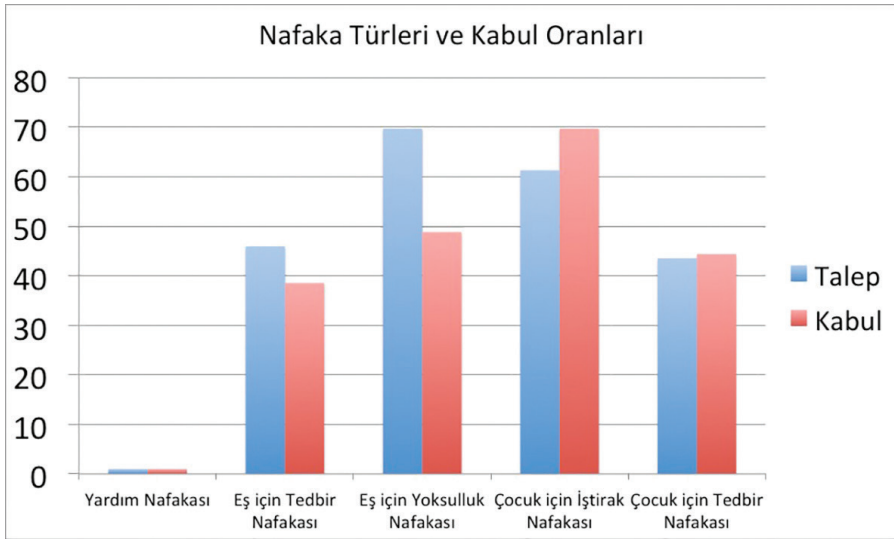

Tablo 17 ve 18 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

İncelenen dosyalardan araştırmanın asıl konusunu oluşturan nafakalara ilişkin ayrıntılı bilgilere ulaşılmıştır. Davaların yüzde 86,5'inde kadınlar nafaka talebi vardır. Davaların bir kısmında başlangıçta nafaka talepleri olmuşsa da kadınların yüzde 5'i anlaşabilmek için, yüzde 4,3'ü şiddetten kurtulmak amacıyla bir an önce boşanabilmek için, yüzde 3,6'sı ihtiyacı olmadığı için, yüzde 0,7'si ise tekrar şiddet görmekten korktuğu için nafaka talep etmediğini belirtmiştir. **Eşinden şiddet gören kadınlardan bazıları 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma kararı alırdırp uzun süre sığınaklarda kaldıkları için eşleriyle tekrar temas kurmak veya müşterek çocuklar üzerinden eşlerinin psikolojik şiddetine maruz kalmak istemedikleri için kendileri veya çocukları için nafaka ve/veya diğer bir maddi talepte bulunmamışlardır.**

Nafaka talebi bulunan dava dosyaları incelendiğinde kadınlar tarafından talep edilen yoksulluk nafakasının oranı yüzde 69,73' dür. Müşterek çocuklar için talep edilen iştirak nafakasının oranı yüzde 61,30 dur. Dava sürerken müşterek çocuklar için talep edilen tedbir nafakası oranı yüzde 43,54 olup eşler için talep edilen tedbir nafakası oranı ise 45,96 dır. Talep edilen nafakaların yüzde 1,6'sı ise yardım nafakasıdır.

Mahkemeler, nafaka taleplerinin yüzde 8'ini tam olarak kabul ederken, yüzde 8'ini reddetmiş, yüzde 84,7'sini ise kısmen kabul etmiştir.⁷⁹ Mahkemeler tarafından en yüksek oranda kabul edilen nafaka türü yüzde 69,73 ile müşterek çocuklara bağlanan iştirak nafakasıdır. Genellikle kadınların talep ettiği yoksulluk nafakasının Mahkemelerce kabul oranı ise ikinci sırada olup yüzde 48,83 tür. Tedbir nafakalarında kabul oranı benzer olup müşterek çocuklar lehine talep edilen tedbir nafakasının kabul oranı yüzde 44,40 ile ilk sıradadır. Eş için talep edilen tedbir nafakasının kabul oranı ise yüzde 38,59'dur.

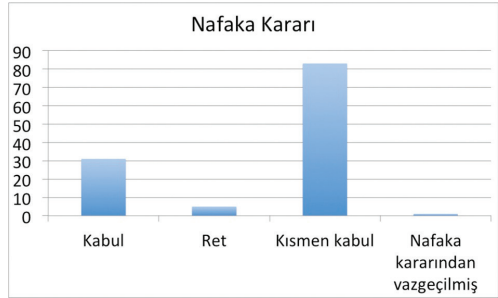
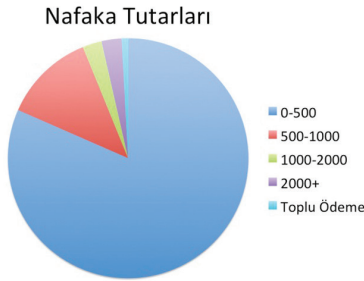

Tablo 19 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

Nafaka meblağlarının asgari ücret, açlık ve yoksulluk sınırı gibi genel ekonomik veriler çerçevesinde ele alındığında sanıldığından çok daha düşüktür. Öyle ki yüzde **66,4'ü 0-500 TL arasında olup ortalaması yalnızca 262 TL dir,** yüzde 10'u 500-1000 TL arasında, yüzde 2,1'i 1000-

79 140 dava dosyasının 16'sında nafakanın ne şekilde kabul edildiğine dair bilgi mevcut değildir. Geri kalan 124 dosyanın 105'i nafaka yönünden kısmen kabul edilirken, 124 davanın sadece 10 tanesi TAM olarak kabul edilmiştir. Bu dosyaların ise 6'sı çekişmeli boşanma 4'ü ise anlaşmalı boşanma dosyasıdır. 3 dosyada nafaka talepleri reddedilirken 2 dosyada nafakadan feragat söz konusudur. 5 dosyada ise nafaka talebi mevcut değildir. Bu dosyaların 3'ü anlaşmalı, 2'si ise çekişmeli boşanma davasıdır.

2000 TL arasında yine yüzde 2,2'si 2000 TL'den yukarıdadır. Dosyaların yüzde 0,7'sinde ise toplu nafakaya hükmedilmiştir.⁸⁰ **Meblağların bu kadar düşük olmasının nedeninin ise Mahkemelerce asgari ücret, açlık ve yoksulluk sınırlarının bir standart olarak davalarda uygulanmaması ve sosyal ve ekonomik durum (SED) incelemelerinin gerektiği şekilde yapılmaması olduğu söylenebilir.**⁸¹ Dava dosyalarının yüzde 80'inde ayrıntılı ve fiili durumu belirlemeye yönelik bir SED (sosyal ekonomik durum) incelemesi yapılmamış; dosyaların yüzde 76,4'ünde sadece polis araştırması ile yetinilirken, yüzde 15,7'sinde ise mahkemeler inceleme yapmıştır. Dosyaların yüzde 2,9 unda bilgi bulunmazken yüzde 5'inde ise anlaşmalı boşanma nedeniyle SED incelemesi yapılmamıştır.

Tablo 20 ve 21 (Yoksulluk Nafakası Araştırması Verileri)

Yapılan incelemelerde tespit edilen en önemli sorun ise nafaka ödemelerine ilişkindir. Mahkemeler tarafından hükmedilen nafakaların yüzde 20,7'si nafaka yükümlüleri tarafından ödenirken, söz konusu nafakaların yüzde 0,7'si kısmen ödenmiş yüzde 50,7'si ise ödenmemiştir.⁸² Nafakaların ödenmemesinin nedeni olarak yüzde 40 oranında nafaka yükümlülerinin nafaka ödemek istememeleri olduğu belirtilmiştir. Yüzde 0,7 oranında nafaka yükümlüsünün işinin olmamasını yüzde 2,9'unun ise gelirin olmamasını gerekçe göstererek nafaka ödemedikleri beyan edilmiştir. Ödenmeyen nafakalar için yüzde 44,3 oranında icra

80 Dosyaların % 18,6 sında ise nafaka miktarına ilişkin bilgi verilmemiştir.

81 Görece asgari ücret düzeyinde veya asgari ücretin biraz üstünde olan bir kaç nafaka miktarı ise taraflardan birinin gelir durumunun hayli yüksek olduğu ve anlaşmalı şekilde biten boşanma davalarında verilmiştir.

82 Dosyaların yüzde 27,9 unda ise ödemeye ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

yoluna başvurulmuş, yüzde 22,1 için tamamen yüzde 5,7'sinde ise kısmen tahsilat gerçekleştirilebilmiştir. Bu tahsilatların yüzde 25'i haciz yoluyla gerçekleşirken; yüzde 2,9'unda nafaka yükümlüsü kendisi ödeme yapmıştır. Nafaka ödenmemesi nedeniyle İcra Mahkemesine başvurulduğu belirtilen dosya sayısı yüzde 16,4 oranındadır ve nafaka yükümlülerinden yüzde 15'i bu yolla cezaya çarptırılmıştır. İcra ceza mahkemesi tarafından hapis cezasına çarptırılanların yüzde 14,28'i ise **sadece birikmiş 3 aylık nafakaları ödeyerek hapis yatmaktan ve birikmiş nafakaları ödemeye mecbur edilmekten kurtulmuşlardır.**

D. Yoksulluk nafakası araştırmasındaki karşılaştırmalı veriler ve dosya içerikleri

Nafaka taleplerine ilişkin olarak veriler karşılaştırmalı olarak incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar çarpıcıdır. Yıllar içinde, genel olarak nafaka talepleri kısmen de olsa azalma eğilimine girmiştir. Evliliğin ilk on yılı içinde açılan davaların oranı görece yüksek olmakla birlikte (yüzde 47,5) evliliğin ilk yıllarında boşanma davası açanlardan nafaka talep etmeyenlerin oranı daha fazladır (yüzde 60). **Bunun yanı sıra dosyalardaki dava tarihleri incelendiğinde mahkemelerin yıllar içinde nafaka taleplerini reddetme veya kısmen kabul etme gibi bir eğilim içine girdiği** söylenebilir. Özellikle boşanma komisyonu raporunun da yayınlandığı yıl olan 2016 yılının ardından istenen nafaka meblağının oldukça altında meblağlar belirlenip nafaka taleplerinin kısmen kabulünde önemli bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Enflasyon oranına paralel şekilde artan nafaka taleplerine mahkemeler cevap vermemiş ve nafaka meblağlarında bir artışa gitmemiştir. **İncelenen dosyaların yüzde 66,4'ünde 0-500 TL arasında nafakaya hükmedilmiştir ve bu aralıktaki nafakaların ortalaması 262.TL'dir. Tüm aralıklar için Mahkemelerce verilen nafaka miktarlarının ortalaması ise sadece 370 TL'dir.** Bu dosyaların büyük çoğunluğunda muhtemel nafaka yükümlülerinin sosyo-ekonomik durumları sadece tarafların beyanlarına dayanan polis tutanakları ile incelenmiştir. Bu beyanların doğruluğu ise Mahkemelerce denetlenmemiştir. Ayrıca dosyaların genelinde mahkemelerin hangi kriterler üzerinden nafaka miktarlarını tayin ve tespit ettiklerine dair bir bilgiye veya gerekçeye de rastlanmamıştır.

Boşanma ve nafaka talepleri ile kadına yönelik şiddet iddiaları arasında da önemli bir ilişki söz konusudur. Dosyaların tamamına yakınında şiddet iddiası bulunmakla birlikte, bazı dosyalarda çocuk yaşta erken ve zorla evlendirme olgularına da rastlanmıştır. Kadınların yüzde 82,9'u şiddet gördükleri için boşanma davası açtıklarını söylemişlerdir ve bazı davalarda eşlerinin yanında eşlerinin ailesinden de şiddet gördüklerini iddia etmişlerdir. Yine bazı dosyalarda kadınların hamile iken şiddet gördükleri ifade edilmiş ve ayrıca kadınla beraber müşterek küçük çocukların da şiddete maruz kaldığı belirtilmiştir. Şiddet iddiası içeren dosyalarda büyük oranda nafaka talebi söz konusudur. Belirtildiği gibi incelenen dava dosyalarının büyük çoğunluğunda (yüzde 82,9) şiddet iddiası bulunmakta ve bu iddiaların büyük bölümü psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddet içermektedir. Psikolojik şiddet iddiası içeren dava dosyalarında yüzde 87, ekonomik şiddet iddiası içeren dava dosyalarında yüzde 89, fiziksel şiddet iddiası içeren dava dosyalarında ise yüzde 86 oranında nafaka talebine rastlanmaktadır.

Nafaka talebini belirleyen diğer ölçütler incelendiğinde, müşterek çocukların varlığı dosyalarda nafaka talep oranını artırırken, kadınların eğitim ve gelir düzeyi arttıkça yahut erkeğin belli bir mesleğinin ve işinin bulunmaması halinde nafaka talep oranı azalmaktadır. Erkeğin gelir düzeyindeki artış ise hükmedilen nafaka meblağlarında belirgin bir artışa neden olmamaktadır.

İncelenen bir çok dosyanın ayrıntılarına bakıldığında şiddet gördükleri için boşanma davası açan kadınların bu şiddetten kurtulmak için eşlerinden bir an önce boşanmak, can güvenliklerini sağlamak ve eşleri ile ilişkilerini bir an önce tamamen koparıp, mevcut tehditlerden sakınabilmek için nafaka istemedikleri, nafaka taleplerini geri çektikleri; maddi ve manevi tazminat taleplerinde de bulunmadıkları görülmektedir. Nafaka talebi bulunmayan birçok dosyada tarafların müşterek çocukları yoksa kadınlar herhangi bir nafaka istemeksizin hatta dava giderlerini de üstlenerek anlaşmalı şekilde boşanmayı tercih etmişlerdir. Bir kaç dosyada kadınlara bu süreçte destek olabilmek için avukatlarının dahi vekalet ücretlerinden vazgeçtikleri tespit edilmiştir. Nafaka yükümlüsü erkeklerin gelirlerinin hayli yüksek olduğu hallerde dahi kadınların eski eşlerini boşanmaya ikna edebilmek için müşterek çocuklar için istenen iştirak nafakasının çok düşük tutulduğu gözlenmiştir. Anlaşmalı boşanma davalarının büyük kısmında özellikle

müşterek çocuğun bulunmadığı hallerde kadınların kendileri için hiç nafaka talep etmediği ya da erkeklerin vermeyi kabul ettikleri cüzi rakamlara itiraz etmedikleri gözlenmiştir.

Dosyaların bir kısmında 6284 sayılı kanunun uygulaması çerçevesinde verilen tedbir ve adres gizliliği kararları mevcuttur. Örneğin bir dosyada davacı kadının dava dosyasında adres olarak bulunduğu ildeki Şiddet Önleme ve İzleme Merkezini gösterdiği, eşinin kendisine ulaşmaması için nafaka istemediği ve tazminat taleplerinden vazgeçtiği, diğer bir dosyada ise yine 6284 sayılı kanun ile adres gizliliği kararı olmasına rağmen taraf erkeğin taraf kadının yerini belirlemek için düzenli aralıklarla icra takibine başvurduğu belirtilmiştir. Dosya içeriklerinde karşılaşılan bir diğer çarpıcı örnek, hamile iken eşi tarafından terk edilen davacı kadına ilişkindir. Davacı kadın önce kendisi için tedbir nafakası talebinde bulunmuş, çocuğunun dünyaya gelmesinin ardından ise ayrı bir dava ile çocuk için tedbir nafakası istemiştir. Çocuk için tedbir nafakasına hükmedildikten sonra davacı erkeğin talebi üzerine kadın için daha önce hükmedilen tedbir nafakası kaldırılmış ve kadının boşanma talebi de reddedilmiştir.

Dosyalardaki yüzde 82,9 oranındaki şiddet iddialarına ve öldürmeye teşebbüsten cinsel istismara kadar çeşitli suç iddialarına rağmen dava dosyalarının yalnızca yüzde 21,4'ünde boşanma konusu olaylara ilişkin ceza soruşturması yahut kovuşturması mevcuttur. Boşanma davasının görüldüğü Aile/Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından şiddet iddialarına ilişkin yapılmış herhangi bir suç duyurusuna ise rastlanılmamıştır.

Dosyalarda göze çarpan bir diğer husus, daha önce de rakamlarla ortaya konduğu gibi, nafaka ödenme oranlarının oldukça düşük oluşudur. Örneğin, bir dosyada nafaka yükümlüsü erkeğin kesinlikle nafaka ödemeyeceğini belirterek mahkemenin karar verdiği gün işten çıktığı belirtilmiştir. Nafakaların ödenmemesi nedeniyle icra yoluna gidildiğinde de tahsilat her zaman mümkün olamamaktadır. İcra takibi sonrası nafaka yükümlüsü erkeğin daha çok şiddet uygulamasından korkmaları nedeniyle icra ceza mahkemesine başvurmak istemeyen kadınların olduğu dosyalar çoğunluktadır. Ayrıca icra ceza mahkemelerinin nafaka yükümlülerinin tazyik hapis cezasına çarptırıldığı üç dosyada nafaka yükümlüsü olanlar sadece birikmiş 3 aylık nafakaları ödeyerek bu cezadan kurtulmuşlardır. **Son dönem**

dosyalarında ise nafaka yükümlülerinin yoksulluk nafakası konusunda yeni düzenleme beklentisi ile nafaka ödemelerini yapmaktan imtina ettikleri, yeni nafaka düzenlemesini bir nevi nafaka borcu affı olarak algıladıkları bazı dosya avukatları tarafından belirtilmiştir.

V. Değerlendirme

Modern hukuk sistemlerinde hukuk reformları ve genel hukuk düzenlemeleri hazırlanırken hukuk uygulamasındaki sorunlar ile toplumsal talep ve ihtiyaçlar sosyo-hukuki araştırma verileri çerçevesinde incelenerek bir hukuk politikası oluşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de de bir süredir gündemde olan yoksulluk nafakası tartışmasında böyle bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Araştırmada ortaya konmaya çalışıldığı gibi yoksulluk nafakası tartışması TBMM’de hazırlanan Boşanma Raporu ekseninde gündeme gelmiş ve sosyo-hukuki verilerden ziyade tekil örneklerden hareketle ele alınarak, komisyonun ailenin korunması ve boşanmaların engellenmesi hedefleri çerçevesinde bir hukuk politikası olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Komisyon çalışmasında toplumsal gerçeklikten hareket edilmeksizin belli bir hukuk politikası uygulamaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle, yoksulluk nafakası sistemi toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda Türkiye’nin çok ilerisinde bulunan ABD, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve İsviçre gibi gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk nafakası örnekleri üzerinden tartışılmakta ve Türkiye’de 1988 yılına kadar yürürlükte bulunan ve uygulamadaki yetersizliği görülerek terk edilen süreli yoksulluk nafakası yeniden gündeme getirilmektedir.

Boşanma Komisyonu raporu ve çeşitli örgüt ve organizasyonlar tarafından yapılan görüş açıklamaları çerçevesinde tartışılarak ortaya konmaya çalışıldığı gibi, yoksulluk nafakasına ilişkin düzenleme konusunda kamuoyunda iki farklı bakış açısı mevcuttur. İlki, komisyon raporundaki yaklaşıma paralel olarak, yoksulluk nafakası düzenlemesinin nafaka yükümlüsü babalar açısından orantısız bir ceza haline geldiğini belirterek "ömür boyu" yoksulluk nafakasının tamamen kaldırılması ya da süreli hale getirilmesi ve meblağın kusur ve evlilik süresi gözetilerek belirlenmesi gerektiğini öne sürmektedir. İkinci bakış açısına göre ise yeni bir düzenlemeye gerek yoktur. Yoksulluk nafakası konusunda asıl sorun, mahkemeler tarafından hükmedilen yoksulluk

nafakası meblağlarının azlığı ve tahsil edilemiyor oluşlarıdır. Bu bakışa göre, yoksulluk nafakası, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından oldukça geride olan ve kadına yönelik şiddet eylemlerinin çarpıcı boyutlara ulaştığı Türkiye’de sosyal devlet ilkesinin ve evlilik birliği sonrası dayanışma yükümlülüğünün devamı olduğu gibi uluslararası kadın hakları belgelerinin de bir gereğidir.

Yoksulluk nafakası konusunda mevzuat ve içtihadı yönelik doktrinel hukuk araştırması bu konuda yeni düzenlemenin gerekli olmadığını savunan görüşü destekleyen sonuçlar sunmaktadır. Yoksulluk nafakası TMK’da düzenlenen tek nafaka olmadığı gibi süresiz talep edilebilen tek nafaka da değildir. TMK’da yer alan yardım nafakası da süresiz şekilde talep edilebilir bir nafakadır. Yardım nafakası dışında TMK’da yoksulluk nafakası, iştirak ve tedbir nafakası olmak üzere üç tür bakım nafakası bulunmaktadır. Bakım nafakalarının tamamı evliliğin devamında ortaya çıkmakta Anayasa’daki eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak hem kadın hem de erkek tarafından istenebilmektedir. Ne yazık ki yoksulluk nafakası kamuoyunda yanlış şekilde diğer bakım nafakaları ile karıştırılmakta ve sadece kadınlar tarafından istenebildiği düşünülmektedir. Ayrıca yoksulluk nafakasına hak kazanılması için yasal olarak bir takım koşullar söz konusudur. Yaygın kanının aksine talep eden herkes yoksulluk nafakasına hak kazanamadığı gibi belli koşulların oluşması halinde yoksulluk nafakası yükümlülüğü ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla yoksulluk nafakası zorunlu olmadığı gibi her koşulda süresiz de değildir. Doktrinel araştırmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli husus ise yoksulluk nafakasının kusurdan bağımsız olduğu için bir ceza olarak görülemeyeceğidir. Yoksulluk nafakası tazminattan farklı olarak zarardan kaynaklanmaz, evlilik sonrası dayanışma yükümlülüğünün bir sonucudur ve yoksulluğa düşecek tarafı koruma amacı güder. Bu nedenle yoksulluk nafakası söz konusu olduğunda kusurla ilgili olarak yapılan tek değerlendirme yoksulluk nafakasını talep eden tarafın diğer taraftan daha ağır kusurlu olmamasıdır. Bu değerlendirme maddi ve manevi tazminat çerçevesinde yapılan zarara ilişkin bir değerlendirme olmaktan çok, hukukun genel ilkelerinden olan "kişi kendi kusurundan yararlanamaz" ilkesinin bir sonucudur. Dolayısıyla mevcut mağduriyet iddiaları bilimsel araştırma ve verilere dayanmadığı gibi hukuken de dayanaktan yoksundur.

Doktrin araştırmasının ortaya koyduğu bir diğer önemli konu ise Anayasa'nın 90. maddesi çerçevesinde ulusal mevzuat karşısında üstünlüğü bulunan CEDAW ve İstanbul Sözleşmesi ile yoksulluk nafakasında geçen "süresiz" ibaresinin Anayasa'ya aykırı olmadığını karara bağlayan iki farklı Anayasa Mahkemesi kararının yoksulluk nafakasına ilişkin yapılan tartışmada büyük ölçüde göz ardı ediliyor oluşudur. Anayasa Mahkemesi verdiği kararlarda yoksulluk nafakasının miktarı ve ne şekilde ödeneceği gibi süresi de hakim takdir yetkisi içinde olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Doktrinde ise hakim görüş takdir hakkına sığınarak nafakayı belirli bir süreyle sınırlamanın kanuna açık aykırılık oluşturduğudur. Uygulamayı belirleyen Yargıtay içtihadı da doktrindeki hakim görüşten hareket etmektedir. Bu görüşler yakından incelendiğinde mevcut hukuk tartışmasının yoksulluk nafakasına süresiz mi yoksa hakim belirlediği bir süreyle mi hükmedileceğinden ibaret olduğu açıktır. Hakim tarafından belirlenmesi istenen süre, davanın özgül koşulları çerçevesinde hakkaniyet doğrultusunda belirlenecek bir süredir. Süre belirleme pek çok dava bakımından hakkaniyetin bir gereği olmadığı gibi, mevcut yoksulluk tartışmasında önerildiği gibi sürenin doğrudan kanunla düzenlenerek sınırlanması hem hakkaniyete hem de Türkiye'nin uluslararası insan hakları sözleşmesi çerçevesinde yüklendiği cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddetin önlenmesi görevlerine de aykırılık oluşturacaktır.

Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliği verileri, adli istatistikler ile aile ve boşanma verileri bir arada ele alındığında ise aile hukukuna ilişkin olarak yeni bir hukuki yaklaşımla düzenleme konusu yapılması gereken pek çok husus olduğu ancak yoksulluk nafakası ile ilgili yapılması istenen düzenlemenin bunlardan biri olmadığı rahatlıkla söylenebilir. 2018 yılında yayınlanan WEF raporuna göre, Türkiye dünya üzerindeki 149 ülke arasında toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından 130. sırada yer almaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunun verileri de bu vahim tabloyu destekler niteliktedir. İstatistiklere göre nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınların işgücü ve istihdama katılım oranı erkeklerin yarısından azdır. Kadınların eğitim oranı ile erkeklerin eğitim oranı arasında da benzer bir fark söz konusudur. Kadınlar erkeklere oranla ev ve ailenin gereksinimleri için 4,5 kat daha fazla vakit harcamakta, genel olarak ücretsiz bakım hizmetlerini yerine getirmekte, çalışmaları halinde ise çoğu zaman ancak informal sektörde kendilerine yer

bulabilmektedirler. Bu nedenle, sosyal güvenlik kapsamında olan kadınların oranı erkeklere göre çok daha azdır. Kadınların eğitim ve iş olanaklarından yoksunluğu ve güvencesizliği onları şiddete açık hale getirmektedir. Türkiye’de toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda günden güne kötüleşen tablo da bunun bir sonucu olarak görülmelidir.

Türkiye’de boşanma oranları pek çok ülkede olduğu gibi yükseliş eğiliminde olmakla birlikte evlenme hızında ciddi bir düşüş söz konusu olmadığı gibi Türkiye, Avrupa ülkeleri arasında da düşük boşanma oranına sahip ülkeler kategorisi içinde yer almaktadır. Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiklere göre 2018 yılında açılan davaların yüzde 11’i boşanma davası olup bu davaların büyük bir bölümü nafaka talebi içermemektedir. Adli istatistikler aynı zamanda “evlilik birliğinin temelinden sarsılması” ve “hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış nedeniyle” boşanmalarda 2011 yılından itibaren düzenli bir artışın söz konusu olduğunu göstermektedir. Boşanma nedenlerine ilişkin olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılan iki farklı araştırma ise kadınların büyük oranda şiddetten kurtulmak için evliliklerini noktalamak istediklerini doğrulamaktadır.

Yoksulluk Nafakası Araştırması çerçevesinde incelenen dava dosyalarının yüzde 82,92’si şiddet iddiası içerirken dosyaların yüzde 21,4’ünde ceza soruşturması mevcuttur. Kadınlar şiddet gördükleri için boşanma davası açmaktadırlar. Dosyaların yüzde 45’inde davaya taraf kadınlar herhangi bir gelire sahip değildir. Buna karşın müşterek çocukların velayetleri büyük çoğunlukla kadınlar tarafından talep edilmekte, buna paralel şekilde geçim giderlerine destek sağlayabilmek için genelde tedbir, iştirak ve yoksulluk nafakaları bir arada talep edilmektedir. Ancak dava dosyalarının yüzde 80’inde ayrıntılı bir SED incelemesi yapılmayarak nafaka talepleri genelde kısmen kabul edilmektedir. Yoksulluk Nafakası Araştırması çerçevesinde incelenen nafaka dosyalarının içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla son dönemde 2.065 TL’ye çıkan açlık ve 6.725 TL’ye ulaşan yoksulluk sınırına rağmen büyük bölümü sosyal güvenlik kapsamında dahi olmayan kadınların şiddetten kaçınmak için açtıkları boşanma davalarında evlilik sonrası dayanışma yükümlülüğünün bir parçası olarak hükmedilen nafaka miktarları ortalama 370 TL’dir. Hükmedilen nafaka meblağlarının ortalaması 2019 yılı Ekim ayı itibariyle net olarak 2.558 TL olan asgari ücretin 1/7’sine karşılık gelmektedir. **Yargıtay’ın içtihadına rağmen, yoksulluk durumu**

günün ekonomik koşulları ile birlikte, tarafların sosyal ve ekonomik durumları ve yaşam tarzları değerlendirilerek takdir edilmemektedir. Nafaka meblağlarında yıllar içinde enflasyona paralel bir artış olmadığı gibi, 2016 yılından itibaren mahkemelerin nafaka taleplerini reddetme ve kısmen kabul etme eğilimleri artış göstermiştir.

Yoksulluk nafakası araştırması başlığı altında yapılan bu sosyo-hukuki araştırma amaçlı ve kartopu örneklem teknikleri ile toplanan sınırlı sayıda dosyaya dayansa da, var olan sonuçlar çoğunluğu alanında uzman kadın hukukçular tarafından takip edilen bu dava dosyalarında bile nafakalar bakımından özellikle Boşanma Komisyonunda dile getirildiği gibi erkeklerin mağdur edildiği örneklerle rastlanmadığı gibi araştırmanın sonuçları büyük ölçüde yetkili kurumlar tarafından yapılan TBN (Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması) ve TAYA (Türkiye Aile Yapısı Araştırması) gibi araştırmalarla uyumlu ve TÜİK verileri ile adli istatistiklerle tutarlıdır.

Yoksulluk Nafakası Araştırması verileri boşanmalardaki asıl sorunun kadına yönelik şiddet olgusu, nafaka konusunda asıl sorunun ise mahkemeler tarafından hükmedilen meblağların azlığı ve tahsil kabiliyetinden yoksunluğu olduğunu ortaya koymaktadır.⁸³ **Yetkililerin SED (sosyal ve ekonomik durum) araştırması konusundaki özensizlikleri, nafakayı bir ceza olarak algılayan nafaka yükümlülerinin sigortasız çalışma ve mal devri yoluyla ekonomik durumlarını gizlemelerini kolaylaştırmakta, hükmedilen meblağlar açlık sınırında bir yaşam sürmek için dahi çok az olsa da icra yoluyla bile tahsil edilememektedir.** Erkeklerin bir ceza olarak görüp ödemekten kaçındıkları tek nafaka yoksul eski eşlerine yönelik yükümlülükleri olan yoksulluk nafakaları değil, aynı zamanda medeni hukuk çerçevesinde biten evlilikleri ardından bakımından sorumlu oldukları müşterek çocuklarının nafakalarıdır. Erkekler boşanma davaları sırasında çoğunlukla müşterek çocukların velayetini talep etmedikleri gibi bu çocukların gider ve bakım yüklerini de paylaşmaktan kaçınmaktadır.

83 Bu rapor hazırlanırken şiddetten kurtulmak için boşandığı eski eşi tarafından müşterek çocuğu görme bahanesi ile öldürülen Emine Bulut, sanığın yargılandığı Ağır Ceza Mahkemesi tutanaklarına göre eski eşi hakkında 3 kez nafaka ödememe suçundan şikayetçi olmuştur. Tutanaklarda sanığın 1 kez de nafaka ödememe suçundan tazyik hapsi aldığı belirtilmiştir. Yoksulluk nafakası araştırması da kadın ve çocukların nafakasına itiraz edip ödemeyenlerin büyük çoğunluğunun şiddet uygulayan erkekler olduğunu ortaya koymaktadır.

Yoksulluk nafakası konusunda dile getirilen sorunların tamamının temelinde toplumdaki mevcut cinsiyet eşitsizliği ve hiyerarşisi yer almaktadır. Yoksulluk nafakasından kadınların daha fazla yararlanıyor oluşu ancak kadınların eşit birer vatandaş konumunda bulunduğu, eğitim ve çalışma hakları konusunda eşit imkanlara sahip olduğu, evlilikle birlikte ücretsiz ev içi emeğin doğal yüklenicisi olarak görülmediği ve kamusal hayattan çekilmeye zorlanmadıkları zaman sorgulanabilir hale gelecektir. Şu an için Medeni hukuk ilişkileri bakımından sorun, zorunlu giderlerin yanında dile getirmeye dahi değmeyecek oranlarda hükmedilmesine rağmen yükümlüler tarafından ödenmeyen yoksulluk nafakası değil, eşitsiz koşulları değiştirmek ve cinsiyete dayalı şiddeti önlemek yerine kadınların zaten yetersiz durumda bulunan haklarının tartışmaya açılmasıdır. Üstelik bu tartışma toplumsal verilere, hukuk araştırmasına veya politik araştırmaya başvurmaksızın aileyi koruma gibi belirsiz ve özcü bir amaç çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye'deki hukuk kültürünün ve uygulamasının gelişimi bakımından ele alındığında tam anlamıyla bir gerileme olarak nitelendirilebilecek bu yönelim erkeklerin hak, kadınların ise yükümlülük sahibi olacağı bir hukuk yaklaşımına karşılık gelir ve modern hukuk ve devlet düzeni ile bir arada ele alınamayacak niteliktedir.

ÖNERİLER

ARAŞTIRMANIN ÇIKTILARINA DAYALI OLARAK ÖNERİLERİMİZ

1- Yargı reformlarının sosyo-hukuki verilerle ve toplumsal cinsiyete dayalı bir bakış açısı ile planlanması

Yargı reformlarına ilişkin tartışmalar ve öneriler tekil örnekler üzerinden yürütülmemelidir. Kamuoyunun konu hakkında doğru bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Kadınların ve çocukların haklarını doğrudan etkileyecek olan öneri ve tartışmalar toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi ışığında ele alınmalı, konu ile ilgili uzun yıllardır çalışan bağımsız ve tarafsız kadın örgütlerinin deneyim ve tecrübeleri ile verilerden yararlanılmalıdır.

2- Kadına yönelik şiddetle yargısal düzeyde de etkili bir şekilde mücadele edilmesi

Araştırmada kadınların şiddetten kurtulmak için boşanma davası açtıkları çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durum ülke çapındaki verilerle de uyumlu olup yargısal alanda da kadına yönelik şiddetle mücadelenin öncelikli bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Boşanma ve nafaka davalarına bakan aile mahkemelerinin de kadınlara ve çocuklara karşı işlenen suçlar konusunda daha özenli olması şikayet gerektirmeyen durumların tespiti halinde resen suç duyurusunda bulunması ve 6284 kapsamında tedbir kararları alması sağlanmalıdır. Yine yargılama sürecinde kadına yönelik şiddetin sürmemesi ve ikincil mağduriyet yaşanmaması için gerekli önlemler alınmalıdır.

3- Mahkemelerce insanca yaşanacak bir miktarda nafakaya karar verilmesi

Kişilerin yoksulluk durumunun günün ekonomik koşulları ile birlikte ve nafaka miktarlarının tarafların resmi kayıtların ötesindeki gerçek sosyal ve ekonomik durumları ve yaşam tarzları değerlendirilerek takdir edilmesi sağlanmalıdır. Mahkemelerin nafaka takdirinde alt sınırın asgari ücret olması için gerekli tedbirler ve önlemler alınmalıdır.

4- Nafakaları ödememek için mal kaçıranların denetimi

Nafaka ödememek için mal kaçırma, muvazaalı işlemler ve işten çıkma gibi iddialar mahkemelerce ciddiyle araştırılmalı, sadece kişilerin beyanlarına dayalı bir şekilde kolluk tarafından doldurulan sosyal ve ekonomik durum araştırmaları ile yetinilmemeli ayrıntılı bir araştırma ve değerlendirme yapılmalıdır. Bu konunun denetimi hem mahkemelerce hem de ilgili Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nca yapılmalıdır.

5- Yasaların kötüye kullanılmasının engellenmesi

Araştırmada kolluk tarafından yapılan sosyal ekonomik durum araştırmalarında gerçek bilgi verilmediği, resmi kayıtlar ile fiili durumların farklılık gösterdiği, ayrıca icra ceza mahkemelerinin nafaka yükümlülerinin tazyik hapis cezasına çarptırıldığı üç farklı dosyada, nafaka yükümlülerinin sadece birikmiş 3 aylık nafakaları ödeyerek bu cezalardan kurtulup bakiye birikmiş nafakaları ödememek yoluna başvurdıkları gözlenmiştir. Nafaka yükümlüleri tarafından bu şekilde yasaların kötüye kullanılmasının engellenmesi için gerekli tedbir ve önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitap ve makaleler:

- Akkaya, Mustafa, "Osmanlıda 16. ve 17. Yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları ile Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki", *HistoryStudies*, Vol. 10, Issue:7, October, 2018, ss. 295-319.
- Bell, Felicity, "Empirical Research in Law", *Griffith LawReview*, 2016, ss.262-282.
- Ceylan, Ebru, "Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları", İstanbul, 2006.
- Cotterrell, Roger "WhyMust Legal Ideas Be Interpreted Sociologically?", *Journal of LawandSociety* 25(2), 1998, ss. 171-192.
- Demir, Mecit, "Türk Medeni Hukuk Öğreti ve Uygulamasında Yoksulluk Nafakası", Ankara, Seçkin, 2018.
- Doğan, İzzet, "Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir Yoksulluk ve İştirak Nafakası", MHB, Cilt: 35, Sayı: 1, ss. 59-95
- Erbay, Celal, "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 32, TDV Yayınları, İstanbul, 2006.
- Erdem, Mehmet, *Aile Hukuku*, Ankara, 2018.
- Edis, Seyfullah "Hukukun Uygulanmasında Yargıca Tanınmış Takdir Yetkisi", *AÜHFD*, Cilt: 30, Sayı: 1, 1973, ss. 169-196.
- Ruhi, Ahmet Cemal, *Yargıtayıçtihatlarıyla Nafaka Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Kelly, Roger, Ali Sökmen, *Turkey's Diagnostic*, European Bank, Nisan 2019.
- Webley, Lisa, "Stumbling Blocks in Empirical Legal Research, Case Study Research, Law and Method, 2016, ss. 1-21.

Raporlar:

- Adli İstatistikler 2018, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/1982019170455istatistik2018.pdf>
- Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (Boşanma Komisyonu Raporu), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf>

- Boşanma Komisyonu Tutanakları, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=1018
- HDP adına Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu Muhalefet Şerhi, <https://www.hdp.org.tr/images/UserFiles/Documents/Editor/muhalefeserhi.pdf>
- GREVIO'nun 15 Ekim 2018'de yayınlanan Türkiye Raporu, <https://ailevecalisma.gov.tr/media/3825/grevio-rapor-turkce-5bd99d7dbb799.pdf> ,
- Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması 2014 (TBNA 2014), https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/aile/79_turkiye_bosanma_nedenleri_arastirmasi_2014.pdf
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması, TAYA 2011, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/indirilebilir-yayinlar/65-aile-yapisi-arastirmasi-2011.pdf>
- WEF 2018 Cinsiyet Eşitliği Raporu, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf

Online kaynaklar:

- 4 Aralık 2015 tarihinde yayınlanan TÜİK verileri bkz, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>
- 9 Ekim 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi haberi, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/nafakada-tavan-calistayi-40981956>
- 10 Ekim 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi haberi, <http://www.hurriyet.com.tr/yemel-haberler/istanbul/merkez/suresiz-nafaka-raporu-calistaya-sunulacak-40982890>
- 12 Ocak 2019 tarihli Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi "Tüm Yönleriyle Nafaka Çalıştayı" sonuç bildirgesi için bkz. <http://www.ankarabarusu.org.tr/HaberDuyuru.aspx?DUYURU&=2361>;
- 20 Şubat 2019 tarihli Milliyet Gazetesi haberi, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/hazar-derneginden-suresiz-nafaka-arastirmasi-2830781>
- 23 Şubat 2019 tarihli İzmir Barosu Danışma ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Nafaka Çalıştayı Sonuç Bildirgesi, <https://www.izmirbarosu.org.tr/HaberDetay/1484/nafaka-calistayi-sonuc-bildirgesi>;
- 6 Mart 2019 tarihinde yayınlanan TÜİK verileri bkz, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>
- 27 Nisan 2019 tarihli Yeni Akit Gazetesi Röportaj, <https://www.yeniakit.com.tr/haber/suresiz-nafaka-zulmu-hakkinda-sert-sozler-bu-kanunlarla-ai-leyi-bir-arada-tutmak-mumkun-degil-727436.html>

- 14 Mayıs 2019 tarihli ve "Yoksulluk Nafakasında Yeni Bir Yasal Düzenlemeye İhtiyaç Yoktur" başlıklı basın açıklaması, <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=14590&Desc=Yoksulluk-Nafakasinda-Yeni-Bir-Yasal-Duzenlemeye-Ihtiyaç-Yoktur>
- 12 Haziran 2019 tarihli Gazete Duvar haberi, <https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/06/12/100-imzali-bildiri-kadinlarin-nafaka-hak-kina-dokunmayin/>
- 30 Temmuz 2019 tarihli TÜBAKKOM Nafaka Çalıştay Sonuç Bildirgesi için bkz. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tubakkom-nafaka-calistayi-sonuc-bildirgesi-80777>
- 22 Ekim 2019 tarihli Habertürk Gazetesi haberi, <https://www.haberturk.com/yazarlar/yasemin-guneri/2533179-yargitay-asgari-ucretin-biraz-uzerinde-calisan-kadinin-yoksulluk-nafakasi-kesilemez>
- Aydın Üniversitesi Web Sitesi haberi, https://www.aydin.edu.tr/haberler/Pages/suresiz_nafaka_magdurlarinin_gozu_bakanlikta.aspx
- Hazar Derneği web sitesi haberi, <http://www.hazarderneği.org/gundem-tartismalari-nafaka-sistemi-calistayi/> (erişim tarihi: 01.10.2019)
- KADEM Nafaka tartışmalarına İlişkin Hukuki Değerlendirme, <http://kadem.org.tr/nafaka-tartismalarina-iliskin-hukuki-degerlendirme/>
- Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu web sitesi, <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/kategori/veriler>
- "KADINLARIN NAFKA HAKKINA DOKUNMAYIN !" başlıklı ve 09.10.2018 tarihli basın açıklaması, <https://www.morcati.org.tr/tr/474-kadinlarin-nafaka-hakkina-dokunmayin>
- "Kadınların Nafaka Hakkını Yok Sayan Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Başkanı Ömer Uğur Gençcan Derhal İstifa Etmelidir; Etmeyorsa Görevden Alınmalıdır!" 20.02.2019 tarihli Basın Açıklaması, <https://www.morcati.org.tr/tr/489-kadinlarin-nafaka-hakmini-yok-sayan-yargitay-2-hukuk-dairesi-baskani-omer-ugur-genccan-derhal-istifa-etmelidir-etmiyorsa-gorevden-alinmalıdır>
- nafakamadokunma.com
- OECD Aile Veritabanı, http://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf
- OECD Aile Veritabanı http://www.oecd.org/els/family/SF_3_1_Marriage_and_divorce_rates.pdf
- SGK 2017 yıllıkları, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

- Sivil Sayfalar web sitesi "Gündem Nafaka mı?" röportajı, <http://www.sivil-sayfalar.org/2018/10/16/gundem-bulusmalarinda-gundem-nafaka-mi-istanbul-sozlesmesi-mi/>
- TBMM 21. Dönem, 4. Yasama Yılı, 24.10.2001 tarihli 11. Görüşme Tutanakları, TBMM Tutanak Dergisi Cilt: 73, https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b011m.htm?TSPD_101_R0=08ffcef486ab2000447c8d1a-1714af4eb8b6295e6500474861b19400a15b76de4d4be3b0315b1ad508b-4de57ff143000c3a9d7ce1b620d2f0be605df264d5925eb2ef509f89d36-a9635218304b4948b8c9814156d1519e0b40dd3297cf619794
- TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, <http://tuik.gov.tr/OncekiHBArama.do>
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonunun (Türk-İş) yaptığı Eylül 2019 Açlık ve Yoksulluk Sınırı İstatistikleri için bkz. <http://www.turkis.org.tr/EYLUL-2019-ACLIK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d290748>

Mahkeme Kararları:

- Anayasa Mahkemesi Kararı, E. 2011/136 K. 2012/72 T.17.5.2012
- Anayasa Mahkemesi Kararı E. 2015/57, K. 2015/58 T. 23.12.2015
- Yargıtay 2. HD, E. 12860, K. 104 , T. 19.01.1993
- Yargıtay 2. HD, E. 1928, K. 3827, T. 29.03.2000
- Yargıtay. 2.HD. E. 24486, K. 7036.T. 07.06.2017
- Yargıtay 3. HD. E.2003/14060, K. 2003/14386, T. 16.12.2003
- YHGK E.1998/2-656, K.688, T 07.10.1998.
- YHGK E. 2001/2-1158, K. 1185 ; T. 26.12.2001
- YHGK E. 2002/2-397 , K. 339 ; T. 01.08.2002
- YHGK E. 2007/3-84 E., K.95 ; T. 28.02.2007
- YHGK E. 2007/2-275, K. 275 ;T. 16.05.2007
- YHGK E. 2009/2-73 , K. 118 ; T. 11.03.2009
- YHGK E. 2009/3-165, K. 186 ; T. 13.05.2009
- YHGK, E. 2010, 2-614, K. 2010/597, T. 10.11.2010
- YHGK E. 2011/2-155 ,K. 2011/278 , T. 04.05.2011
- YHGK, E. 2017/1579, K. 2018/673, T. 04.04.2018

EK (SORU FORMU)

Kadın Dayanışma Vakfı Projesi

Nafaka (Tedbir, Yoksulluk, İştirak ve Yardım Nafakaları) Davaları
Dosya İnceleme Formu

Dosya tarafları adı/soyadı, mahkeme/esas-karar numaraları ve karar tarihleri (Bu bilgiler sadece bilgi toplamayı denetleme amaçlı olup kişisel bilgiler raporlamada gizli tutulacaktır.)

Tarafların (Davacı/Davalı) yaşı, çocuk sayısı, eğitim, meslek ve gelir düzeyleri, mültecilik ve engellilik durumu ile evlenme tarihleri:

Dava tarihi :

Karar tarihi :

Kesinleşme tarihi :

DOSYA İNCELEME SORULARI

1. Davayı kim hangi nedenle açmış?
2. Dava açılış masrafları ne kadar? Kim ödemiş?
3. Adli yardım (Baro) dosyası mı?
4. Nafaka talep edilmiş mi? Nafaka talep edilmemiş ise nedeni?
5. Hangi nafakalar talep edilmiş?
6. Dosyada şiddet (psikolojik, ekonomik, fiziksel, cinsel, dijital vd.) iddiası var mı?
7. Dosyada tarafların sosyal ve ekonomik durum(SED) araştırması sadece polisin tutanak tutması yolu ile mi yapılmış? Ayrıntılı bir SED incelemesi yapılmış mı?

8. Müşterek çocuklar varsa velayetini almayı kim talep etmiş? Velayeti kim almış?
9. Dosyadaki olaylara ilişkin açılmış herhangi bir ceza soruşturması/ davası var mı?
10. Dosyada nafaka ile ilgili ne karar verilmiş?
11. Ne kadar nafakaya hükmedilmiş?
12. Nafakalar ödenmiş mi? Ödenmemişse neden?
13. Nafakaların ödenmesi için icra yoluna başvurulmuş mu? Başvurulmuş ise tahsilat yapılmış mı? Nasıl tahsilat yapılmış?
14. Nafaka ödememekten dolayı icra ceza mahkemesine başvurulmuş mu? Ceza verilmiş mi?
15. Eklemek istediğiniz başka bir nokta varsa kısaca belirtiniz? (Örneğin, kadının evlenmeden önceki *sosyo-ekonomik durumu*, *çalışıp çalışmadığı*, *nafaka yükümlüsünün beyan edilen geliri ile mahkemece tespit edilen arasında bir fark olup olmadığı vb.*)

